Španjolska inkvizicija u 15.i 16. stoljeću

Gladović, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:562634

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Pedagogija i povijest

Maja Gladović

Španjolska inkvizicija u 15. i 16. stoljeću

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Dubravka Božić Bogović

Osijek, 2015.

SAŽETAK

Pirinejski je poluotok, a posebno područje današnje Španjolske, u srednjem vijeku bio naseljen muslimanima, Židovima i kršćanima. Srednjovjekovna povijest Španjolske obilježena je brojnim prevratima i ratovima za prijestolje. Stupanjem Izabele Kastiljske i Ferdinanda Aragonskog na španjolsko prijestolje dolazi do velikih promjena. Oni su svojim načinom vladanja započeli razvoj moderne španjolske države. Krajem 15. stoljeća osnovali su Španjolsku inkviziciju, podvrgnuvši je svojoj izravnoj upravi. Španjolska je inkvizicija progonila preobraćene Židove i muslimane, a kasnije i protestante, osobe koje su počinile neki vjerski prekršaj ili djelovale protiv vjere i dr. Nakon Ferdinanda i Izabele, na španjolsko prijestolje stupa Karlo V., koji je konačno ujedinio španjolska kraljevstva te nastavio ostvarivati želju za jedinstvom vjere i naroda, podupirući djelatnost Španjolske inkvizicije. Tu je zadaću nastavio i njegov nasljednik, Filip II. Na čelu Španjolske inkvizicije nalazio se vrhovni inkvizitor i Vijeće Supreme. Najpoznatiji vrhovni inkvizitor bio je Tomas de Torquemada, a među važnijima je bio i Fernando de Valdez. Osoblje inkvizicije bilo je veoma brojno, a sastojalo se od plaćenih i neplaćenih službenika. Sudski je postupak bio obilježen strogom tajnošću te se sastojao od nekoliko dijelova, od kojih je svaki imao svoju ulogu i važnost.

Ključne riječi: *conversosi*, Ferdinand Aragonski, Izabela Kastiljska, Španjolska inkvizicija

SADRŽAJ

1.UVOD 4

2. ŠPANJOLSKA INKVIZICIJA I RENESANSA 5

3. USPOSTAVA I RAZVOJ ŠPANJOLSKE INKVIZICIJE 7

3.1. Položaj Židova u Španjolskoj u 14. i 15. stoljeću 7

3.2. Dolazak Izabele i Ferdinanda na španjolsko prijestolje 10

3.3. Uvođenje Španjolske inkvizicije 11

3.3.1. Tomas de Torquemada – prvi vrhovni inkvizitor 16

3.4. Progon Židova 1492. godine 17

3.5. Španjolska inkvizicija za vrijeme Karla V. i Filipa II. 21

3.5.1. Položaj muslimana u Španjolskoj u 15. i 16. stoljeću 22

3.5.2. Pojava i progon protestanata 25

3.5.3. Fernando de Valdez i reforma Španjolske inkvizicije 26

3.5.4. *Progon* knjiga 27

3.6. Vjerski prekršaji 28

4. DJELATNOST ŠPANJOLSKE INKVIZICIJE 30

4.1. Organizacijska struktura 30

4.1.1. Vrhovni inkvizitor i *Vijeće Supreme* 31

4.1.2. Osoblje inkvizicije 33

4.1.3. Financiranje inkvizicije 35

4.2. Sudski postupak 36

4.2.1. *Edikt milosti* 36

4.2.2. Uhićenje 38

4.2.3. Zatvor 39

4.2.4. Suđenje 41

4.2.5. Tortura 43

4.2.6. Presude i kazne 47
4.2.6.1. Lakše kazne 48
4.2.6.2. Teže kazne 48
4.2.7. *Auto da fe* 50
4.3. Broj žrtava Španjolske inkvizicije 54
5. ZAKLJUČAK 56
6. POPIS LITERATURE 58

1. UVOD

Španjolska je inkvizicija bila institucija karakteristična za prostor današnje Španjolske, a s vremenom se njena nadležnost proširila i na druga područja pod vlašću španjolskih kraljeva, poput Portugala, Sardinije i prostora novootkrivenog svijeta. Budući da je djelatnost Španjolske inkvizicije uistinu bila široko rasprostranjena i višestoljetnog trajanja, ovaj će se diplomski rad usredotočiti isključivo na nadležnost Španjolske inkvizicije na prostoru današnje Španjolske, točnije na prostoru dvaju najvećih kraljevstava, Aragona i Kastilje. Stoga, zadatak ovoga rada jest objasniti razvoj i djelatnost Španjolske inkvizicije na prostoru današnje Španjolske u razdoblju od njenog osnutka, od kraja 15. stoljeća, do kraja 16. stoljeća, završavajući s vladavinom kralja Filipa II.

Ovaj je rad podijeljen na tri glavna poglavlja, koja su potom podijeljena na manja potpoglavlja. U prvom poglavlju bit će prikazana povezanost između Španjolske inkvizicije i renesanse, koje, iako proturječne, imaju neka zajednička obilježja. Nakon toga slijedi poglavlje koje se bavi načinom i razlozima uspostave Španjolske inkvizicije i objašnjava njen razvoj tijekom 15. i 16. stoljeća. Bit će spomenute glavne osobe zaslužne za uspostavu i razvoj Španjolske inkvizicije, poput katoličkih vladara Ferdinanda i Izabele i njihovih nasljednika Karla V. i Filipa II., te vrhovnih inkvizitora Tomasa de Torquemade i Fernanda de Valdeza. Osim toga, bit će obrađena i struktura heretika progonjena od strane inkvizicije, koja se mijenjala tijekom vremena (od preobraćenih Židova i muslimana, vjerskih prekršitelja, pa do protestanata i *progona* knjiga). U trećem poglavlju, koje govori o djelatnosti Španjolske inkvizicije, bit će detaljno objašnjena i prikazana njena organizacijska struktura koja je bila podijeljena prema hijerarhiji moći i ovlasti, te će biti navedeno brojno inkvizicijsko osoblje i objašnjen način financiranja aktivnosti inkvizicije. Nadalje, bit će prikazan cjelokupni postupak suđenja (*edikt milosti*, uhićenje, boravak u zatvoru, suđenje i presude, primjena torture te *auto da fe*). U sklopu toga poglavlja, također će biti govora o broju žrtava Španjolske inkvizicije.

Pri pisanju diplomskoga rada korištena je brojna literatura koja se bavi detaljnim opisivanjem i pojašnjavanjem svih sastavnica Španjolske inkvizicije. U nedostatku literature na hrvatskom jeziku, uglavnom je korištena literatura stranih autora.

2. ŠPANJOLSKA INKVIZICIJA I RENESANSA

Prema Hrvatskoj enciklopediji, inkvizicija dolazi od latinske riječi *inquisitio*, što bi u prijevodu značilo sudbeno istraživanje ili istražni postupak. Detaljnije, inkvizicija je bila „crkveno-državni istražni i kazneni sud koji je djelovao u katoličkim zemljama".[1] Ona je bila proizvod srednjega vijeka. Pojavom raznih hereza i krivovjerja, kršćanska je crkva razvila strah od njihovog širenja i mogućeg utjecaja. U početku je njen cilj bio progon katara i valdenza, da bi s vremenom struktura heretika postajala sve većom i različitijom. Prvo se razvila biskupska inkvizicija koju je kasnije zamijenila papinska inkvizicija. Krajem 15. stoljeća dolazi do razvoja novog oblika inkvizicije – Španjolske inkvizicije. Razvivši se na prostoru današnje Španjolske, svoju je djelatnost proširila i na ostatak Pirinejskog poluotoka, pa čak i na teritorij Novoga svijeta.

S druge strane, renesansa je razdoblje koje se pojavilo u Italiji početkom 14. stoljeća, a trajalo je do kraja 16. stoljeća. Predstavljala je preporod i promjenu u čovjekovu razmišljanju i poticala vjeru u moć razuma.[2] Razvija se znanost, književnost te razne grane umjetnosti (slikarstvo, kiparstvo). Renesansa se, s vremenom, iz Italije proširila u ostale europske zemlje.

Što se tiče područja Pirinejskog poluotoka, ono je stoljećima bilo na neki način odsječeno od ostatka Europe jer se njegov razvoj razlikovao od razvoja ostalih europskih zemalja. Na tome su području starosjedioci bili kršćani, da bi s vremenom došlo do nastanjivanja Židova i muslimana (Maura). Židovi nisu pokazivali namjeru osvajanja i podvrgavanja poluotoka svojoj vlasti, za razliku od muslimana. Svojim su dolaskom na Pirinejski poluotok osvojili i pod svoju vlast stavili velik dio poluotoka. Kršćanski su vladari, stoga, započeli značajan proces *reconquiste*, nastojeći ponovno pod svoju vlast vratiti izgubljena područja. Pirinejski je poluotok, dakle, bio specifično područje, obilježen višestoljetnim suživotom židovstva, kršćanstva i islama. S vremenom su kršćanski vladari uspjeli vratiti neka od oduzetih im područja, ali su se među njima razvili sporovi oko vlasti. Na taj je način cijeli Pirinejski poluotok bio podijeljen na nekoliko kraljevstava koja su se borila za prevlast, pa su često izbijali ratovi, posebno na području današnje Španjolske. U srednjem vijeku Španjolska nije bila jedinstvena država te su vladari nastojali pronaći sredstvo ujedinjenja cijelog područja. Ujedinjenje dvaju najvećih kraljevstava, Aragona i Kastilje, dogodilo se vjenčanjem kralja Ferdinanda i kraljice Izabele. Uspješnim završetkom *reconquiste* započeli su proces stvaranja Španjolske kao moderne europske sile.

[1] http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27486 (13. srpnja 2015.)
[2] John Morris Roberts, *Povijest Europe*, AGM, Zagreb 2002., str. 226.-227.

Zanimljiva je činjenica kako se za vrijeme razdoblja poput renesanse pojavljuje institucija Španjolske inkvizicije. Renesansa je razdoblje vjere u razum, u napredak, razdoblje preporoda. Inkvizicija je, pak, institucija koja je koristila svoju moć kako bi zatomila svaku različitost i suprotnost mišljenja. Iako se na prvi pogled može činiti kako nemaju ništa zajedničko, renesansa i Španjolska inkvizicija ipak imaju nekih dodirnih točaka. Renesansom započinje razvoj moderne Europe i razvoj nacije i države. Papagno naglašava kako je podrijetlo Španjolske inkvizicije upravo u „pokušaju stvaranja etnički i vjerski homogenog teritorija, kako bi se eliminirali opasni konkurenti u strukturi države".[3] Kako bi politički, društveno te vjerski, a ne samo geografski ujedinili španjolski teritorij, vladari su pronašli rješenje – inkviziciju. Progoneći pripadnike različitih vjeroispovijesti, željelo se postići jedinstvo vjere. Vjera je u to vrijeme još uvijek imala veliku ulogu u životu ljudi. Vjerovalo se da bi, u slučaju da cijela država ispovijeda jednu vjeru, bilo osigurano jedinstvo naroda, čime bi bio stvoren njegov identitet. Stvaranje identiteta bilo bi korak prema stvaranju ujedinjene nacije.

U razdoblju renesanse dolazi do razvoja znanosti, znanstvenih metoda i postupaka. Upravo se s ovime može povezati i Španjolska inkvizicija. Inkvizicija u srednjem vijeku nije bila utemeljena kao organizirana institucija, ona postaje institucijom, u pravom smislu riječi, upravo pojavom Španjolske inkvizicije koja je imala detaljno razrađen postupak svojih aktivnosti te je njena organizacija bila na zavidnoj razini. Poput znanstvenog istraživanja koje se sastoji od raznih metoda, ciljeva, predmeta istraživanja i potrebnih dokaza, i inkvizicijski je postupak imao sve te sastavnice koje su bile međusobno povezane. Inkvizitori, kao i znanstvenici, provode istraživanje – putuju po zemlji u potrazi za onima koji su se odmetnuli od priznate vjere. Služe se točno određenim skupom pravila i propisa. Traže dokaze kako bi potvrdili svoje sumnje i saznali istinu. Nadalje, za inkvizicijski je postupak bilo značajno i povećano zanimanje za ljudsko tijelo i proučavanje njegove anatomije, toliko karakteristično za razdoblje renesanse. Moguće je da se i inkvizicija poslužila njenim spoznajama prilikom korištenja i usavršavanja raznih metoda torture.

Cijeli inkvizicijski postupak, osim što ima poveznice sa znanstvenim postupkom, ima poveznice i s ranije spomenutim stvaranjem moderne države i nacije. Naime, jedno od glavnih obilježja stvaranja ranomodernih država jest razvoj birokratizacije i administracije. Kako se pojavila potreba za učinkovitim administrativnim državnim aparatom, tako je i Španjolska inkvizicija razvila potrebu za organizacijskom strukturom i hijerarhijom te za što učinkovitijim postupcima .

[3] Giuseppe Papagno, „Velika geografska otkrića", *Povijest 8,* Jutarnji list, Zagreb, 2008., str. 234.

Ono što je posebno zanimljivo u vezi renesanse i inkvizicije jesu osobe katoličkih vladara, Ferdinanda i Izabele. Upravo su oni zaslužni za otkriće Novoga svijeta i za početak moderne povijesti. Budući da se mijenja svijest pojedinca, pojavljuju se osobe koje žele istražiti nova, neotkrivena prostranstva i svjetove. Oni su Kristoforu Kolumbu pružili financijsku pomoć potrebnu za takav pothvat. Njegovo je putovanje bilo jedno od značajnih događaja koji su doprinijeli kraju srednjega i početku ranog novog vijeka. Postupci katoličkih vladara poprilično su proturječni. S jedne su strane uveli instituciju koja je bila potpuno suprotna svemu što je predstavljala renesansa, a s druge su strane upravo tu renesansu i podupirali. Za vrijeme njihove vladavine dolazi do sve jačih poveznica s renesansnom Italijom. Svojim pokroviteljstvom u Španjolskoj potiču osnivanje središta renesansnog i humanističkog učenja i tiskanje klasičnih tekstova.[4] Na taj način u Španjolsku sve više i više prodire renesansa, uz usporedno djelovanje Španjolske inkvizicije.

3. USPOSTAVA I RAZVOJ ŠPANJOLSKE INKVIZICIJE

Srednjovjekovna je Španjolska bila multietnička zemlja, na čijem su prostoru zajedno živjeli pripadnici triju velikih monoteističkih religija: islama, kršćanstva i židovstva. Muslimani, kršćani i Židovi tako su više ili manje zajedno živjeli na Pirinejskom polutoku.[5] Odnos zajedničkog življenja opisuje se pojmom *convivencia*, a Roth taj pojam objašnjava kao međuovisnost muslimana, kršćana i Židova u srednjovjekovnoj Španjolskoj.[6] Takav suživot između pripadnika različitih religija na istom području nije bio poznat u ostatku Europe, gdje nije postojala vjerska tolerancija i gdje se nije prihvaćala različitost religija.[7] Promjene u zajedničkom načinu života između muslimana, Židova i kršćana na Pirinejskom poluotoku, posebice na području Španjolske, počinju se događati u 14. i 15. stoljeću.

3.1. Položaj Židova u Španjolskoj u 14. i 15. stoljeću

Prema Rothu, Židovi su na području srednjovjekovne Španjolske bili prisutni već oko 300. godine, a njihov se broj povećavao s vremenom. Tako je u srednjem vijeku broj Židova u Španjolskoj bio veći nego u svim europskim zemljama zajedno. Budući da su bili veoma brojni,

[4] Paul Johnson, *Renesansa: kratka povijest*, Alfa, Zagreb 2008., str. 69.
[5] Joseph Pérez, *The Spanish Inquisition*, Profile Books LTD, London 2006., str. 4.
[6] Norman Roth, *Conversos, Inquisition, and the Expulsion of the Jews from Spain*, University of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin 2002., str. 9.
[7] Petar S. Leposavić, *Inkvizicije*, IGAM, Beograd 2006., str. 139.

procjenjuje se kako su činili oko 10 % španjolske populacije toga vremena.[8] Židovi nisu bili omiljen narod u Europi. Mnoge europske zemlje nisu željele imati pripadnike židovske religije na svom području te su ih postupno protjerivali. Tako ih je Edward I. protjerao iz Engleske godine 1290., dok su iz Francuske, koja je tada bila pod vlašću Filipa IV. Lijepog, bili protjerani 1306. godine. Mnogi od tih protjeranih Židova potražili su utočište na području Pirinejskog poluotoka.[9] Nakon što su se nastanili u Španjolskoj, morali su živjeti u posebnim odvojenim zonama (*aljamas*) te im je bilo zabranjeno držanje javnog ureda. Unatoč tome, židovska je zajednica bila cijenjena zbog svog profesionalnog i kulturnog doprinosa, uvelike pomažući razvoju i napretku španjolske kulture i društva.[10] Na selu su živjeli kao farmeri, stočari, kovači, dok su u gradovima radili kao obrtnici, trgovci te vlasnici dućana. Osim toga, Židovi su bili i skupljači poreza te bankari, a mnogi su bili i ugledni liječnici. Unatoč tome što nisu smjeli držati kraljevski ili javni ured, bili su veoma korisni pružajući svoje financijske usluge koje nisu bile omiljene kršćanima jer su podrazumijevale kamate.[11] Naime, kršćanski je nauk nalagao kako je pozajmljivanje novca uz kamatu zapravo lihvarstvo, tj. osiguravanje dodatne novčane naknade za učinjenu uslugu, pri čemu se koristi teška financijska situacija osobe kojoj je potreban novac.[12] Židovi su zbog svojih financijskih usluga bili posebno značajni u Kastilji, pomažući kraljevima i visokom plemstvu čije su financijske potrebe bile velike. Zbog takve financijske pomoći, kraljevi su Židovima pružali zaštitu te su bili veoma tolerantni prema njima. Došlo je i do povezivanja Židova i Španjolaca, te su Židovi bračnim vezama ušli u redove visokog plemstva.[13] Baveći se trgovinom, postali su nadmoćni na ekonomskom planu pa su kršćani uskoro postali njihovim dužnicima. To je potaknulo rast negativnih osjećaja prema Židovima, a takvo je stanje neprijateljstva utjecalo na odnos prema cjelokupnoj židovskoj zajednici.[14] Helen Rowlings smatra kako su upravo ti društveni i ekonomski čimbenici, a ne oni vjerski ili rasni, prvotno odgovorni za promjenu u stavu prema Židovima.[15]

[8] N. Roth, *Conversos, Inquisition, and the Expulsion of the Jews from Spain*, str. 9.; Peter Hocken, *The Marranos: A History in Need of Healing*, str. 12. (http://www.stucom.nl/document/0253uk.pdf, 4. svibnja 2015.)
[9] Michael Hesemann, *Legende, mitovi, laži: razotkrivanje zabluda o povijesti Crkve*, Verbum, Split 2010., str. 192.
[10] Helen Rowlings, *The Spanish Inquisition*, Blackwell Publishing, Malden (Sjedinjene Američke Države), Oxford (Ujedinjeno Kraljevstvo), Carlton, Victoria (Australija) 2006., str. 47.-48.
[11] Edward Peters, *Inquisition*, University of California Press, Berkeley i Los Angeles, Kalifornija 1989., str. 81.; Stalney G. Payne, *Spanish Catholicism: An Historical Overview*, University of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin 1984., str. 32.
[12] http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search_by_id&id=e19hUBA%3D (3. kolovoza 2015.); Ivan Pederin, „Židovsko pitanje u srednjoj Europi i Hrvatskoj u XIX. st.“, *Croatica Christiana Periodica*, vol. 28, br. 53, Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb 2004., str. 134.
[13] Edward Peters, *Inquisition*, University of California Press, Berkeley i Los Angeles, Kalifornija 1989., str. 81.; Stalney G. Payne, *Spanish Catholicism: An Historical Overview*, University of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin 1984., str. 32.
[14] Juan Antonio Llorente, Léonard Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, G. C. Morgan, John P. Haven, and Gray and Bunce, New York 1826., str. 75.
[15] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 48.

Početkom 14. stoljeća odnos između Židova i Španjolaca postaje sve napetijim. Židove se čak optuživalo da su krivi za kugu koja je poharala Europu sredinom 14. stoljeća. Počinju i antisemitske propovijedi koje su dovele do pobuna protiv Židova, a jedna od takvih velikih pobuna dogodila se 1391. godine u Sevilli. Iz Seville se pobuna proširila u druge španjolske gradove u Kastilji, Aragonu, Kataloniji i Navarri. Vlasti su pokušale ugušiti pobune u tim španjolskim gradovima, ali je šteta već bila počinjena.[16] Mnogo je Židova zatražio krštenje kako bi spasili svoj život te su tako prozvani *novim kršćanima* ili *conversosima*.[17] Također su bili nazivani i pogrdnim imenom - *marranosi*.

Preobraćenja su se nastavila i nakon ovih događaja. S vremenom je rastao broj preobraćenih Židova, od kojih su neki primili kršćanstvo iz straha od smrti te radi poboljšanja svog položaja, dok se jedan dio Židova preobratio na kršćanstvo iz vlastitog uvjerenja ili duhovne potrebe.[18] Tijekom prve polovice 15. stoljeća preobraćenje nije bilo obvezno, ali je bilo preporučljivo jer je time dobiven pristup ključnim položajima u društvu. S vremenom su mnogi iz redova *novih kršćana* težili zauzeti visoke i cijenjene položaje u mnogim područjima, posebno u crkvi, na dvoru, u financijama i u administraciji, a usput su nastavili održavati prijateljske odnose sa Židovima koji se nisu preobratili.[19] Diskriminacijskim mjerama iz prve polovice 15. stoljeća, Židovi su morali živjeti u jednom naselju, odvojeni od kršćana. I dalje im je bila zabranjena javna služba, služba sakupljača poreza te bavljenje medicinom. Nisu smjeli nositi počasna zvanja i baviti se određenim zanimanjima, te nisu smjeli biti nabavljači namirnica, ljekarnici, potkivači, kovači, torbari, stolari, krojači, brijači i mesari.[20] Uvedena su stroga pravila odijevanja – nisu smjeli nositi nakit i profinjenu odjeću te je muškarcima i ženama bilo zabranjeno šišanje kose, a muškarcima je bilo zabranjeno i podrezivanje brade.[21]

S obzirom na to da su sada bili kršćani, *conversosi* su mogli obavljati razne službe bez zakonskih ograničenja. Imali su jednaka prava i privilegije kao i svi ostali kršćani. Nijedna im služba, bilo javna, privatna ili crkvena, nije bila zatvorena i zabranjena. Pripadnici iz redova *novih kršćana* zauzeli su svoje mjesto u zakonodavstvu, administraciji, vojsci ili sudstvu, te su bili prisutni kao pravnici, povjesničari, pjesnici i znanstvenici, pa čak i kao liječnici, osobni savjetnici, ambasadori

[16] Rafael Sabatini, *Torquemada and the Spanish inquisition: A History*, Stanley Paul & Co., London 1913., str. 84.-85.
[17] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 48.
[18] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 140.
[19] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 48.; M. Hesemann, *Legende, mitovi, laži: razotkrivanje zabluda o povijesti Crkve*, str. 193.
[20] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 140.
[21] John Edward Longhurst, *The Age of Torquemada*, Coronado Press, Lawrence, Kansas 1964., str. 50.

i učitelji ostalih kršćana.[22] Ulazili su u bračne saveze sa starim plemićkim kućama u Španjolskoj i napredovali na društvenoj ljestvici. *Conversosi* su napredovali jako brzo kao zajednica i uskoro su stekli veliko bogatstvo i ugled. Priličan je broj Španjolaca imao pretke iz redova *novih kršćana*, te se tako pretpostavlja kako su i sami kraljevi Španjolske, kraljica Izabela Kastiljska i kralj Ferdinand Aragonski među nekima od svojih predaka imali i Židove.[23] Priručnik rodoslovlja uglednih obitelji Španjolske iz 15. i 16. stoljeća, nazvana *Libro verde de Aragon*, dokazuje kako je židovska krv prisutna u obiteljskim stablima najvišeg španjolskog plemstva.[24] *Novi kršćani* činili su najobrazovaniji sloj u srednjovjekovnoj Španjolskoj. Uz rast ugleda, raslo je i njihovo bogatstvo te je polako njihov društveni i ekonomski status izazvao kod ostalih kršćana zavist i neprijateljstvo.[25] U drugoj polovici 15. stoljeća došlo je do porasta sumnje u iskrenost vjerskih uvjerenja *novih kršćana*. Vjerovalo se da se javno predstavljaju kao kršćani, a da privatno održavaju židovsku tradiciju i običaje. Ne može se procijeniti koliko ima u tome istine, ali vjerojatno su neki samo po imenu bili kršćani, dok su u svemu ostalome ostali vjerni židovstvu. Mnogi su možda vodili dvostruke živote. Moglo se dogoditi da su i same obitelji podijeljene, pa bi neki od članova obitelji ostali vjerni židovstvu, dok bi neki poštivali običaje svoje nove vjere.[26] Sada kada su postali kršćani, *conversosima* je prijetila opasnost da će biti progonjeni od strane inkvizicije zbog hereze. Za razliku od njih, inkvizicija nije imala ovlasti nad Židovima i muslimanima jer oni nisu bili podređeni kršćanskim zakonima.[27]

3.2. Dolazak Izabele i Ferdinanda na španjolsko prijestolje

Krajem 14. stoljeća na prostoru Pirinejskog poluotoka postojalo je pet kraljevstava. To su bila kraljevstva Aragona (sredozemna obala sa zaleđem), Kastilje (središnji i sjeverozapadni dio poluotoka), Portugala (današnje područje), Navarre (oko Pirineja) i Granade (krajnji jug).[28] Sredinom stoljeća, došlo je do društvene, ekonomske i religijske krize. Dinastije su se neprestano sukobljavale, događale su se razne prijevare, iznenadni nemiri i napadi te je izbio i građanski rat. Takvo će stanje biti prisutno sve do 19. listopada 1469. godine, kada su se bračnom vezom

[22] E. Peters, *Inquisition*, str. 82.; J. E. Longhurst, *The Age of Torquemada*, str. 53.
[23] Lori Nykanen, *Queen Isabella and the Spanish inquisition; 1478-1505*, University of Central Florida, Florida 2014., str. 22.
[24] Franjo Šanjek, „Inkvizicija“, *Croatica Christiana Periodica*, vol. 24, br. 46, Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb 2000., str. 225.
[25] Michael Baigent, Richard Leigh, *Inkvizicija*, Stari Grad, Zagreb 2002., str. 74.
[26] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 49.
[27] E. Peters, *Inquisition*, str. 83.
[28] Franco Gaeta, „Sumrak srednjega vijeka“, *Povijest 7 - Razvijeni srednji vijek*, Jutarnji list, Europapress holding, Zagreb 2008., str. 554.; Ivo Goldstein, Borislav Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Novi Liber, Zagreb 2006., str. 422.

povezala dva kraljevstva, Aragon i Kastilja. Izabela Kastiljska i Ferdinand Aragonski svojom su ženidbom započeli oporavak svojih kraljevstava.[29] Oni su jedini bili sposobni učvrstiti svoju vladavinu te su uspjeli uspostaviti temelje kako bi Španjolska slijedila primjer Luja XI. u Francuskoj i Henrika VII. u Engleskoj, želeći tako uspostaviti razvoj nacije-države. Godine 1474. započeli su proces ujedinjenja dvaju kraljevstava u jednu državu, koji će završiti 1517. godine, za vrijeme Karla V.[30] Ujedinjenjem Kastilje i Aragona uspostavljena je dinamična i moćna katolička monarhija te je time monarhijska vlast nadvladala aristokratske i lokalne snage pokreta za autonomiju.[31] U Kastilji se prvo trebalo riješiti ustavnopravno pitanje. Nagodbom je određeno da će Ferdinand i Izabela zajednički obnašati vlast u Kastilji, dok bi u Aragonu, od 1479. godine, vlast imao samo Ferdinand. Ujedinjenje većeg dijela Pirinejskog poluotoka ostvarilo se na osnovi personalne unije Kastilje i Aragona te su time oba kraljevstva velikim dijelom zadržala i vlastite institucije.[32] Polako su svi društveni slojevi bili podređeni kruni, a njihove su im povlastice ukinute ili ograničene. Plemstvo je bilo umireno oslobođenjem plaćanja poreza. Budući da razlike između Kastilje i Aragona nisu mogle u kratkom vremenu u potpunosti nestati, i neke su pokrajine zadržale relativno visoku autonomiju.[33] Od početka je kraljevski par želio dovršiti *reconquistu* te osloboditi Španjolsku iz ruku muslimanskih osvajača, Maura. Osim toga, težili su ojačati unutarnje jedinstvo zemlje i osigurati katolički identitet rješavanjem problema Židova i *conversosa*.[34]

3.3. Uvođenje Španjolske inkvizicije

Na početku vladavine Ferdinanda i Izabele, problem se židovstva uvelike proširio. Nakon što su kralj i kraljica ugušili pobunu lokalnih plemića u Andaluziji, velik broj crkvenih ljudi, među kojima su bili i kraljevski propovjednik Alonso de Hoyeda i kraljevski ispovjednik Tomas de Torquemada, počeli su predlagati kraljevskom paru potrebu rješavanja problema *novih kršćana* i Židova te su ih nagovarali na potrebu uvođenja Španjolske inkvizicije. Prenosili su im vijesti o tome kako *conversosi* ne poštivaju svoju novu vjeru, kako vrše svoje židovske obrede te kako s mržnjom govore o kršćanskoj vjeri.[35] Ferdinand i Izabela željeli su provjeriti kakvo je stanje u njihovom kraljevstvu, te su zimi 1477./1478. godine posjetili Estramaduru i Andaluziju. Proveli

[29] Franco Cardini, *Europa i islam*, Sandorf: Hasanbegović, Zagreb 2009., str. 147.
[30] Timothy Rush, „Torquemada, the Inquisition, And the Expulsion of the Jews“, EIR Strategic Studies, vol. 2, br. 13, Routledge, London 2005., str. 66.
[31] L. Nykanen, *Queen Isabella and the Spanish inquisition*, str. 1.; F. Gaeta, „Sumrak srednjega vijeka“, str. 558.
[32] F. Gaeta, „Sumrak srednjega vijeka“, str. 557.-558.
[33] I. Goldstein, B. Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, str. 423.
[34] M. Hesemann, *Legende, mitovi, laži: razotkrivanje zabluda o povijesti Crkve*, str. 192.; J. E. Longhurst, *The Age of Torquemada*, str. 74.
[35] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 56.

su nekoliko mjeseci u Sevilli i tako dobili bolji uvid u situaciju, budući da je Sevilla bila poznata po tome što se tamo nalazila značajna zajednica *novih kršćana*. Unatoč nagovaranju i oštrom propovijedanju Hoyede, Izabela u početku nije bila uvjerena da je potrebno uvođenje inkvizicije.[36] Odbila je njegov prijedlog, u čemu je imala podršku kardinala Španjolske, don Pedra Gonzalesa de Mendoze, nadbiskupa Seville. Jedno je vrijeme Ferdinand morao provesti u Estramaduri te je Hoyeda pričekao njegov povratak kako bi se ponovno okušao u svom naumu. U to je vrijeme u Kastilji bio i papin legat Nicola Franco koji mu je pružio podršku pa je Hoyeda smatrao kako će sada uspjeti uvjeriti kralja o potrebi inkvizicije. Ferdinand je bio suglasan za uvođenje inkvizicije zbog toga što bi tako uspio zadovoljiti svoju pobožnost, ali i povećati svoju riznicu konfiskacijom imovine osuđenih od inkvizicije te je, zajedno s Hoyedom, Francom i Torquemadom, uspio nagovoriti kraljicu da odobri svoj pristanak.[37] Određeno je da će se uvesti inkvizicija čiji cilj neće biti samo istražiti i kazniti one koji zloupotrebljavaju kršćansku vjeru potajnim održavanjem židovskih običaja te nagovaranjem *novih kršćana* da se vrate staroj vjeri, nego da će i braniti prave kršćane među *conversosima* kako ne bi bili nepravedno optuživani.[38]

Ferdinand i Izabela željeli su sami upravljati inkvizicijom u svojim kraljevstvima, ali im je za to trebalo papino dopuštenje. Željeli su uzeti stvari u svoje ruke i uvesti red u svoja kraljevstva.[39] U Rim je poslan biskup od Osme i njegov brat Diego de Santillan kako bi nagovorili papu da u Španjolsku uvede novu inkviziciju. Papa Siksto IV. izdao je 1. studenoga 1478. bulu *Exigit sincere devotionis affectus* kojom je uspostavljena Španjolska inkvizicija. No, bilo je nekih spornih točaka između njega i kraljevskog para. Naime, radilo se o tome da su kralj i kraljica željeli imati inkviziciju pod svojom vlašću, željeli su da prinosi od konfiskacije imovine osuđenih idu u kraljevsku riznicu te da imaju pravo imenovanja vrhovnog inkvizitora, dok bi se jedino papino pravo u vezi Španjolske inkvizicije sastojalo od toga da procese vode redovnici.[40] Unatoč svom neslaganju, potvrdio je zahtjeve vladara te je Španjolska inkvizicija trebala biti uspostavljena na temelju one iz 13. stoljeća u kraljevstvu Aragon, s jedinom razlikom u tome što je Španjolska inkvizicija trebala djelovati pod izravnom kontrolom kralja i kraljice koji su tako proširili svoju političku vlast na crkvu i duhovnu vlast nad ljudima.[41] Ovom bulom kralj i kraljica dobili su pravo imenovanja dvojice ili trojice inkvizitora koje bi potvrdio papa i koji su trebali biti iznad četrdeset

[36] J. Pérez, *The Spanish Inquisition*, str. 18.; H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 56.
[37] R. Sabatini, *Torquemada and the Spanish inquisition*, str. 97.-98.
[38] William Thomas Walsh, *Queen Isabella of Spain*, Sheed & Ward, London 1930., str. 99.
[39] M. Hesemann, *Legende, mitovi, laži: razotkrivanje zabluda o povijesti Crkve*, str. 193.
[40] Emil Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, Novo pokoljenje, Zagreb 1951., str. 68. i 70.
[41] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 56.-57.

godina i imati teološku ili pravnu diplomu.[42] Slanje poslanika u Rim trebalo je biti u najvećoj tajnosti, jer ni na nacionalnoj sinodi u Sevilli, održanoj u srpnju 1478. godine za vrijeme pregovora u Rimu, nije bilo nagovještaja o tome da kralj i kraljica smatraju kako je potrebna bilo kakva akcija protiv *conversosa*.[43] Papina bula o uvođenju inkvizicije bila je u posjedu Ferdinanda i Izabele godinu i pol dana, neobjavljena. Ne zna se točno koji je tomu bio razlog, postoje samo nagađanja. No, poznato je da je to razdoblje (1478.-1480.) bilo ispunjeno nastojanjima da se *novi kršćani* pouče u novoj vjeri pomoću intenzivnih propovjedničkih kampanja i proučavanja crkvenih zakona i pravilnika. Početkom 1480. godine, oni koji su se zalagali za uvođenje inkvizicije uvjerili su Ferdinanda i Izabelu o potrebi uvođenja ozbiljnijih metoda jer se pokazalo kako propovjedničke kampanje nisu imale uspjeha.[44]

Dana 27. rujna 1480. godine napokon je objavljena papina bula o uvođenju Španjolske inkvizicije, kojom su imenovana prva dva inkvizitora za Sevillu. To su bili dominikanci Juan San Martin te Miguel Morillo. Kao pravni savjetnik uskoro im se pridružio svjetovni svećenik, član kraljevskog vijeća i doktor kanonskog prava, Juan Ruiz de Medina, te Juan Lopez de Barco, jedan od kraljičinih kapelana.[45] Pri dolasku u Sevillu, inkvizitori su bili svečano dočekani, ali im nije bila pružena nikakva pomoć te nisu mogli skupiti dovoljan broj osoba kako bi mogli započeti s obavljanjem svojih dužnosti. Inkvizitori su se potužili Izabeli i Ferdinandu, koji su nekoliko puta morali slati zapovijedi stanovnicima Seville da inkvizitorima moraju pružiti svu moguću i potrebnu pomoć. Tada su mogli nastaviti s povjerenim im poslom.[46] Uspostavili su svoj sud u dominikanskom samostanu sv. Pavla i uskoro objavili *edikt milosti* kojim su pozvali pojedince da se prijave i priznaju svoju herezu. Neki su *conversosi* priznali svoje grijehe te tako primili lakše kazne, dok je mnogo *conversosa* napustilo Sevillu u potrazi za utočištem u zemljama bliskog plemstva. Tako su otišli u zemlje markiza od Cadiza, vojvode od Medine, grofa od Arcosa i ostalih plemića, dok je veliki broj pobjegao u Francusku, Portugal, pa čak i u sjevernu Afriku. Inkvizitori su odmah reagirali i naredili svim plemićima da odbjegle vrate natrag u Sevillu, inače bi im prijetila kazna izopćenja, konfiskacija imovine i progon inkvizicije zbog zaštite heretika. Osumnjičeni su vraćeni u Sevillu, a budući da je njihov broj nadmašio prostorne kapacitete samostana sv. Pavla, inkvizicijski se sud morao premjestiti u veće odaje dvorca Triane, smješten odmah izvan zidina

[42] L. Nykanen, *Queen Isabella and the Spanish inquisition*, str. 29.
[43] Henry Charles Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 1, MacMillan, Philadelphia 1906.-1907., str. 157.
[44] Lu Ann Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, Hackett Publishing, Indianapolis 2006., str. xvii.; T. Rush, „Torquemada, the Inquisition, And the Expulsion of the Jews", str. 67.
[45] J. Pérez, *The Spanish Inquisition*, str. 26.; R. Sabatini, *Torquemada and the Spanish inquisition*, str. 108.
[46] R. Sabatini, *Torquemada and the Spanish inquisition*, str. 112.; J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 77.

Seville.[47] Oni *conversosi* koji nisu pobjegli, organizirali su urotu protiv inkvizicije, planirajući ubiti inkvizitore. No, prije nego što se urota uspjela ostvariti, bili su izdani, uhićeni i spaljeni nakon javne presude, tj. nakon prvog čina vjere (*auto da fe*), održanog 2. veljače 1482. godine.[48] Mnogi drugi, koji su bili osuđeni u odsutnosti te oni koji su bili rođaci optuženih, odlučili su otići u Rim kako bi se papi požalili na zloupotrebe inkvizitora i na taj način zahtijevali pravdu. Papa Siksto IV. pisao je Ferdinandu i Izabeli o brojnim optužbama protiv Miguela Morilla i Juana de San Martina koje su govorile o tome kako se nisu ograničili crkvenim pravom, nego su za herezu optuživali i one koji nisu bili heretici. Također, optuživao je cijelu inkviziciju da je vođena željom za bogatstvom, a ne spašavanjem duša. U svojim izvješćima zahtijevao je smanjenje zloupotreba dvojice inkvizitora te je skoro povukao privilegiju koju je dao kralju i kraljici za postavljanje inkvizitora.[49] Opet su izbile napetosti između Svete Stolice i kraljevskog para. Težak je diplomatski pritisak izvršen na Siksta IV. Postavio je nekoliko uvjeta Ferdinandu i Izabeli, među kojima je bila obveza inkvizitora da podnose izvješća biskupima te da osuđenima treba biti dopušteno žaljenje Rimu. Kraljevski par nije prihvatio nijedan od uvjeta, inzistirali su na vlastitom imenovanju inkvizitora te su odbili dopuštenje za žalbe Rimu. Kasnije je papa popustio i priklonio se zahtjevima vladara.[50]

Vjerovalo se da je hereza toliko raširena u Španjolskoj, da dvojica inkvizitora nisu dovoljna za takvu veliku dužnost. Zatraženo je imenovanje još inkvizitora, te je Siksto IV. direktno izdao ovlasti inkvizitorima, što nije bio slučaj ranije kada su ovlasti bile zajamčene u ime vladara. Izvješćem od 11. veljače 1482. godine, imenovano je još sedam inkvizitora, svi dominikanci, među kojima je bio i Tomas de Torquemada. On je iduće godine, 1483., bio imenovan za vrhovnog inkvizitora kraljevstva Kastilje.[51] Reformirajući svoju vladu, Ferdinand i Izabela uspostavili su četiri vladina vijeća, i to *Vijeće Kastilje*, *Vijeće Aragona*, *Vijeće države* i *Vijeće financija*. Budući da je inkvizicijska djelatnost bila u punom zamahu, pojavila se potreba osnivanja posebnog vijeća koje bi se bavilo inkvizicijskim poslovima. Tako je 17. listopada 1483. godine osnovano peto vijeće, nazvano *Consejo de la Suprema y General Inquisicion* (*Vrhovni generalni savjet inkvizicije* ili *Suprema*).[52] To je vijeće, sa sjedištem u Madridu, trebalo djelovati kao inkvizicijska vrhovna

[47] William Harris Rule, *History of the Inquisition: in every country where its tribunals have been established, from the twelfth century to the present time*, Wesleyan Conference Office, London 1868., str. 99.-100.; J. E. Longhurst, *The Age of Torquemada*, str. 81.-83.; J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 77.-78.
[48] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 71.
[49] W. H. Rule, *History of the Inquisition: in every country where its tribunals have been established, from the twelfth century to the present time*, str. 101.; L. Nykanen, *Queen Isabella and the Spanish inquisition; 1478-1505*, str. 34.
[50] J. Pérez, *The Spanish Inquisition*, str. 28.
[51] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 1, str. 166.
[52] E. Peters, *Inquisition*, str. 85.

vlast, na čelu s vrhovnim inkvizitorom Tomasom de Torquemadom. Na taj su način svi inkvizicijski sudovi diljem Pirinejskog poluotoka stavljeni pod centraliziranu upravu, koordinirajući i kontrolirajući operacije sudova u Kastilji i Aragonu.[53]

Uvođenje inkvizicije u Aragon nije proteklo bez poteškoća. U Aragonu je od 13. stoljeća postojala papinska inkvizicija pod kontrolom biskupa, koja u 15. stoljeću više nije bila toliko aktivna. Unatoč protestu i rezerviranosti Siksta IV., Ferdinand je započeo obnovu stare aragonske inkvizicije, želeći ju čvrsto vezati uz španjolsku krunu, a ne uz biskupe i papu. Dana 17. listopada 1483. godine, Ferdinand je imenovao Tomasa de Torquemadu za velikog inkvizitora Aragona, Valencije i Katalonije, tako povezavši kastiljsku i aragonsku inkviziciju pod jednom osobom.[54] Zamijenio je biskupske inkvizitore u Valenciji onima po vlastitom izboru, a tako je učinio i u Saragossi. Unatoč nadvladanom papinom otporu, bilo je potrebno nadvladati i otpor lokalnih institucija kraljevstva Aragona koje su ljubomorno čuvale svoje lokalne privilegije (*fueros*) od zadiranja izvana. Tek nakon godine dana, 1484. godine, nacionalni *Cortes Aragon* (opća skupština sastavljena od predstavnika klera, plemstva i naroda) pristao je na uvođenje Španjolske inkvizicije.[55]

Posebno nasilan otpor uvođenju inkvizicije izbio je u Saragossi, kada je u rujnu 1485. godine ubijen omraženi lokalni inkvizitor Pedro Arbues dok je klečeći molio u crkvi. Kao počinitelji zločina bili su izdvojeni *conversosi* iz nekih od najuglednijih obitelji Saragosse, koji su kasnije kažnjeni smrću.[56] Izbile su pobune i u ostalim aragonskim pokrajinama, poput Valencije, Katalonije, Teruela i Lleride. Te su pobune bile različitog vremenskog trajanja, a posebno je značajna ona u Kataloniji koja je trajala tri godine. Ferdinand ih je sve uspio ugušiti uvođenjem strožijih mjera.[57] On je bio veoma upućen i uključen u djelatnost inkvizicije. Intervenirao je kada je smatrao kako neki postupci inkvizitora nisu po pravilu te reagirao u slučajevima kada su se postupci protiv heretika odužili više nego što je bilo prikladno. Njegova korespondencija pokazuje neumoran interes koji je osjećao za instituciju.[58]

[53] M. Baigent, R. Leigh, *Inkvizicija*, str. 63.; H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 59.
[54] E. Peters, *Inquisition*, str. 85.-86.
[55] J. E. Longhurst, *The Age of Torquemada*, str. 95.; J. Pérez , *The Spanish Inquisition*, str. 31.; F. Gaeta, „Sumrak srednjega vijeka“, str. 556.
[56] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 59.
[57] William E. Monter, *Frontiers of Heresy:The Spanish Inquisition from the Basque Lands to Sicily*, Cambridge University Press, Cambridge 2003., str. 13.-14.; J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 92.
[58] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 1, str. 139.

Osnivaju se inkvizicijski sudovi diljem Pirinejskog poluotoka, pa su tako do 1484. godine glavni sudovi bili smješteni u Sevilli, Cordobi, Valenciji, Ciudad Realu, Jeanu i Saragossi. U razdoblju između 1485. i 1492. godine ubrzano je osnivanje sudova u ostalim velikim gradovima, poput Toleda, Teruela, Barcelone, Murcije, Valladolida, Cuence, Leona i Palencije. Do 1495. godine već ih je postojalo dvadeset i pet, ali ovi sudovi nisu imali stalna sjedišta, nego su bili pokretni pa su se tako mogli, po potrebi, premještati s jednog područja na drugo.[59]

3.3.1. Tomas de Torquemada – prvi vrhovni inkvizitor

Tomas de Torquemada rođen je 1420. godine u Valladolidu. Bio je nećak teologa Juana de Torquemade, nadbiskupa Valladolida, te je, kao i njegov ujak, bio član dominikanskog reda. Postao je prior samostana Sv. Križa u Segoviji te je tako upoznao Izabelu i bio imenovan njenim ispovjednikom, mnogo godina prije nego što je postala kraljica Kastilje. Kasnije je postao vrhovnim inkvizitorom Kastilje i Aragona, a tu je dužnost obnašao petnaest godina.[60] Bio je revan u progonu *conversosa*, unatoč tome što je i sam imao židovske krvi. Naime, njegova je baka bila Židovka. Osim toga, njegova je najpoznatija izreka bila: *Kriv sam za samo jedan zločin…bio sam premilosrdan*".[61] Henri Pirenne navodi kako je lik Tomasa de Torquemade neodvojiv od vladara Španjolske, Ferdinanda i Izabele. Svo troje imali su zajednički cilj – jedinstvo u vjeri.[62] Kada ga je Ferdinand imenovao, a papa Siksto IV. potvrdio, kao vrhovnog inkvizitora Španjolske, povjerio mu je posao uspostavljanja inkvizicijskih sudova u glavnim gradovima te zadaću uspostavljanja pravila inkvizicijskih postupaka.[63] Llorente napominje kako je Torquemada opravdao svoj izbor za vrhovnog inkvizitora, te kako bi bilo nemoguće pronaći čovjeka prikladnijeg od njega da ispuni Ferdinandove želje i namjere.[64] On je bio čovjek pod čijom je vladavinom Španjolska inkvizicija ušla u novu fazu svoga razvoja i nastavila djelovati s obnovljenom energijom.[65] Lea opisuje Torquemadu ovim riječima: „Krut i nepopustljiv, bez pogovora je slušao ono što je smatrao svojom dužnošću, i u svojoj je sferi personificirao jedinstvo duhovnog i svjetovnog mača. Pod njegovim vodstvom, inkvizicija je brzo uzela oblik i proširila svoju organizaciju diljem Španjolske

[59] P. S. Leposavić, *Inkvizicije,* str. 76.
[60] Michael Jordan, *U ime Božje: nasilje i razaranje u svjetskim religijama*, Naklada Ljevak, Zagreb 2008., str. 201.; J. Pérez, *The Spanish Inquisition*, str. 29.
[61] http://arheon.org/tomade-torquemada-veliki-inkvizitor/ (6. travnja 2015.)
[62] Henri Pirenne, *Povijest Europe: od seobe naroda do 16. stoljeća*, Marjan tisak, Split 2005., str. 404.
[63] Thomas Madden, „The Truth About the Spanish Inquisition", str. 6. (http://www.catholiceducation.org/en/controversy/the-inquisition/the-truth-about-the-spanish-inquisition.html, 1. svibnja 2015.)
[64] J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 82.
[65] M. Baigent, R. Leigh, *Inkvizicija*, str. 64.

i bila je neumorna i nemilosrdna u progonu i kažnjavanju otpadnika.“[66] Bio je odan svojoj ulozi te je odbio ponuđen mu položaj nadbiskupa Seville. Unatoč tome, smatra se da je posjedovao veliko bogatstvo te da je boravio u velikim palačama, putovao u pratnji 50 konjanika i 250 pješaka. Osim toga, Baigent i Leigh navode kako je pokazivao zabrinutost za vlastitu sigurnost te je, navodno, uvijek pri objedu imao rog jednoroga koji ga je trebao štititi od otrova.[67]

Torquemada je autor priručnika s uputama inkvizitorima za inkvizicijski postupak, nazvan *Instrucciones, Ordenanzas de los inquisidores*, koji je nastao na generalnom sastanku savjetnika u Sevilli. Priručnik s uputama sastojao se od dvadeset i osam članaka kojima su uvedene promjene u inkvizicijski postupak. Tim je uputama želio osigurati jedinstvenost inkvizicijskog postupka u svim sudovima Kastilje i Aragona i na taj je način sačinio strukturu same inkvizicije.[68] Unatoč tome što Torquemada slovi za fanatičnog i okrutnog inkvizitora te za najstrašniju osobu koja je utjelovila Španjolsku inkviziciju, i unatoč podacima ranijih istraživača koji su tvrdili kako je broj njegovih žrtava poprilično velik, novija istraživanja donose podatke o mnogo manjim brojkama.[69]

3.4. Progon Židova 1492. godine

Ferdinand i Izabela imali su viziju stvaranja jedinstvene španjolske države. Da bi se to dogodilo, moralo se postići potpuno nacionalno jedinstvo. Papagno navodi kako se počinje pojavljivati ideja o društvu čiji se poredak mora zasnivati na unutarnjem ujedinjenju i homogenosti svih pripadnika toga društva. Kako bi se stvorilo takvo društvo i takav poredak, bilo je potrebno ukloniti svaki čimbenik koji bi mogao predstavljati opasnost održavanju te homogenosti. Postizanje pozitivnog napretka smatralo se sigurnim ako bi se ostvarilo izjednačavanje stanovništva u svakom pogledu, asimilirajući one koji se razlikuju po pojedinim obilježjima od prevladavajuće većine.[70] U slučaju Španjolske, Ferdinand i Izabela nisu željeli ostvariti nacionalno jedinstvo samo prema geografskom položaju ujedinjenjem svih kraljevstava Španjolske, nego i jedinstvo vjere samoga naroda. Budući da je u srednjem vijeku Španjolska bila multietnička zemlja, bilo je potrebno osigurati da svi stanovnici ispovijedaju jednu vjeru, kršćansku. Upravo je

[66] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 1, str. 174.
[67] M. Baigent, R. Leigh, *Inkvizicija*, str. 64.
[68] J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 83.; F. Gaeta, „Sumrak srednjega vijeka“, str. 563.
[69] J. Pérez, *The Spanish Inquisition*, str. 29.
[70] G. Papagno, „Velika geografska otkrića“, str. 199.-200.

institucija Španjolske inkvizicije predstavljala jedan od glavnih čimbenika takve politike nacionalnog ujedinjenja.[71]

Bilo je potrebno da se Židovi, dobrovoljno ili prisilno, preobrate na jedinu vjeru koja je bila smatrana pravom. Iako se, do ovoga vremena, velik broj Židova preobratio, ostao je poprilično broj onih koji su i dalje bili vjerni židovstvu. Kršćanski su vladari smatrali da nešto moraju poduzeti po tom pitanju jer je prevladavalo mišljenje kako Židovi, svojim prisutstvom u zemlji, štete viziji jedinstvene Španjolske. Unatoč preobraćenju velikog broja Židova, kraljevski je par smatrao kako to nije dovoljno te da i dalje prijeti opasnost od preostalih nepreobraćenih Židova. Tomas de Torquemada želio je riješiti taj problem Židova i tako etnički očistiti Pirinejski poluotok. Zalagao se za doktrinu čistoće krvi (*limpieza de sangre*), što je postalo geslo i parola u dugoj unutarnjoj borbi koja je oblikovala povijest i društvo rane moderne Španjolske. Željelo se osigurati da krv Španjolaca bude očišćena od židovske krvi.[72] Budući da su u velikoj mjeri *novi kršćani* ostali u kontaktu sa Židovima, započelo se s planom o uklanjanju Židova iz zemlje. Vjerovalo se da njihovim međusobnim kontaktom i vezama *novi kršćani* ne mogu potpuno održavati kršćansku vjeru te da mogu podleći pritisku i nagovaranjima Židova da se vrate na židovstvo. Potaknuti od strane Tomasa de Torquemade, Ferdinand i Izabela započeli su proces izbacivanja Židova iz raznih gradova, pa su tako Židovi izbačeni 1483. godine iz Seville, Cordobe i Cadiza, a 1486. godine iz Saragosse, Albarracina i Teruela.[73] Ovi lokalni progoni značili su samo uvod u veliki progon. Longhurst ističe kako je proganjanje Židova moralo biti vođeno zakonskim propisima, a ne javnim hirovima. Moralo se imati na umu da su Židovi bili važan izvor prihoda za rat protiv Maura koji se u to vrijeme vodio na južnom dijelu Andaluzije, u kraljevstvu Granadi.[74] Zbog toga je progon većih razmjera trebao biti odgođen za neko vrijeme, barem dok ne završi rat. Baigent i Leigh smatraju kako postoje dokazi o tajnom sporazumu između Tomasa de Torquemade i španjolske krune. Naime, ovdje se radi o tome da je Torquemada možda prihvatio prijedlog kralja i kraljice o odgodi progona Židova iz Španjolske te o njihovoj poštedi sve dok su kruni potrebna njihova sredstva.[75] Unatoč tome što su Ferdinand i Izabela imali mnogo židovskih prijatelja i pouzdanika,

[71] F. Gaeta, „Sumrak srednjega vijeka“, str. 561.
[72] M. Jordan, *U ime Božje: nasilje i razaranje u svjetskim religijama*, str. 201.; E. Peters, *Inquisition*, str. 85.
[73] L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxi.
[74] J. E. Longhurst, *The Age of Torquemada*, str. 135.
[75] M. Baigent, R. Leigh, *Inkvizicija*, str. 75.

te unatoč tome što su na njihovom dvoru djelovali brojni *conversosi* i potomci Židova, osjećali su da je njihova dužnost štititi svoju zemlju i kršćanske podanike od navodne židovske opasnosti.[76]

Ponovno su uvedene diskriminacijske mjere iz prve polovice 15. stoljeća i odluke *Cortesa* u Toledu iz 1480. godine, koje su bile zanemarene jedno vrijeme, ali su sada oštro provođene. Oživljeni su strogi segregacijski zakoni prema kojima su Židovi morali živjeli u odvojenim zonama, nije im bilo dopušteno kupovati hranu tijekom radnih sati, sudjelovati u trgovini na tržnicama te je bilo zabranjeno zapošljavanje židovskih liječnika.[77] Židovski ljekarnici i liječnici bili su optuživani za zloupotrebljavanje liječničke prakse te za uzrokovanje smrti svojih pacijenata. Osim toga, Židove se optuživalo da čine mnoge grozote i zločine, poput krađe i ubojstva djece na Veliki petak te činjenje zločina protiv hostije.[78] Konačan progon Židova započeo je 1491. godine velikom prijevarom. Ovdje se radilo o slučaju ritualnog ubojstva djeteta iz La Guardije. Ovo nije bio prvi takav slučaj, Židove se i ranije optuživalo za ritualna ubojstva djece, ali u ovom slučaju nije pronađeno nijedno nestalo dijete te nisu pronađeni ostaci na mjestu na kojem je dijete bilo pokopano. Ovaj je slučaj poznat pod nazivom *sveto dijete iz La Guardije* i smatra se kako je jednostavno bio izmišljen.[79]

Nakon dva tjedna, u siječnju 1492. godine, osvojena je Granada, posljednje muslimansko (maursko) kraljevstvo u Španjolskoj. Ta je pobjeda predstavljala trijumf kršćanstva na Pirinejskom poluotoku. Uz njeno osvajanje i uz optužbe protiv Židova, bilo je samo pitanje vremena kada će se proglasiti konačan progon Židova.[80] Ugledni Židovi koji su bili u bliskim odnosima s kraljevskim parom, poput financijskog savjetnika Abrahama Seneora, pokušali su utjecati na kralja i kraljicu kako bi ih odvratili od toga i kako bi zaštitili Židove. Postoji legenda koja kaže kako su Židovi pokušali podmititi Ferdinanda i Izabelu s 30 000 dukata kojima bi im pomogli u ratu protiv Maura, te da su oni ozbiljno razmišljali o prihvaćanju njihove ponude. U tome trenutku, u kraljevske odaje upao je Torquemada te ih posramio uspoređujući ih s Judom koji je za 30 srebrnjaka izdao Isusa.[81] Kralj i kraljica proglasili su, 31. ožujka 1492. godine, diljem zemlje edikt o progonu Židova. Njime je određeno da Židovi moraju napustiti Pirinejski poluotok u roku od

[76] T. Madden, „The Truth About the Spanish Inquisition“, str. 6. (http://www.catholiceducation.org/en/controversy/the-inquisition/the-truth-about-the-spanish-inquisition.html, 1. svibnja 2015.)
[77] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 63.; J. E. Longhurst, *The Age of Torquemada*, str. 133.
[78] J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 95.
[79] T. Rush, „Torquemada, the Inquisition, And the Expulsion of the Jews“, str. 74.
[80] L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxi.
[81] J. E. Longhurst, *The Age of Torquemada*, str. 152.; J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 95.

četiri mjeseca, preobratiti se na kršćanstvo ili prihvatiti smrt ukoliko se ne preobrate, a ostanu u zemlji. S obzirom da veliki dio židovske populacije nije imao emocionalnu ni fizičku snagu, a kamoli financijska sredstva za napuštanje zemlje, odlučili su se pokrstiti i preobratiti na kršćansku vjeru.[82] Prvotni rok od četiri mjeseca (31. srpnja) pomaknut je za nekoliko dana (2. kolovoza) na veoma značajan datum za Židove. Naime, prema židovskoj tradiciji, taj je dan bio dvostruka obljetnica, dan uništenja prvog hrama u Jeruzalemu od strane Babilonaca 586. g. pr. Kr., i uništenja drugog hrama od strane Rimljana, 70. godine.[83] Također, Tomas de Torquemada izdao je dodatni proglas kojim se svakom kršćaninu zabranjuje da, nakon 9. kolovoza, održava bilo kakav odnos sa Židovima ili da im pruža pomoć na bilo koji način, pod prijetnjom teških kazni.[84]

Oni Židovi koji se nisu željeli preobratiti na kršćanstvo morali su što prije početi s pripremama za odlazak iz zemlje. Prije odlaska mogli su prodati svoju imovinu ili ju zamijeniti za neka druga dobra. Nisu smjeli sa sobom nositi zlato, srebro, novac i još neke zabranjene predmete. Njihovi su kršćanski dužnici poništili svoje dugove, ostavljajući ih tako bez novca.[85] Longhurst spominje kako su Židovi prodavali svoje kuće za mazgu, te da je cijeli vinograd mogao biti kupljen za komad tkanine ili platna. Ponekad se ni takva cijena nije mogla postići pa su Židovi radije spalili svoje kuće do temelja, ne želeći da padnu u ruke kršćana.[86]

Rush smatra kako je tada na području Španjolske bilo između 100 000 i 150 000 Židova, od kojih se jedna trećina odlučila preobratiti na kršćanstvo. Ostale dvije trećine Židova, nakon što su se nekako uspjele opskrbiti za put, napustile su područje Španjolske.[87] Židovi su putovali kopnom ili brodom, a na svome su se putovanju našli u teškim situacijama. Roditelji su prodavali svoju djecu kako bi imali čime kupiti hranu. Mnogi su umrli od bolesti, poginuli u brodolomima ili bili ubijeni u napadima gusara na putu prema sjevernoj Africi, Italiji, Grčkoj i Turskoj. Trebali su pronaći zemlju koja će im biti utočište. Mnoge europske zemlje (Francuska, Engleska, Njemačka) nisu prihvaćale Židove kao useljenike.[88] Židovi su tako otišli u Portugal, gdje su za nekoliko godina bili, kao u Španjolskoj, prisiljeni preobratiti se ili otići, dok su u Turskoj primljeni s dobrodošlicom

[82] Amanda Lipsitt, „The Secret Society: Descendants of Crypto-Jews in the San Antonio Area“, str. 1. (http://texasurj.com/archives/2007.pdf, 16. svibnja 2015.)
[83] J. E. Longhurst, *The Age of Torquemada*, str. 156.
[84] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 1, str. 99.
[85] W. H. Rule, *History of the Inquisition: in every country where its tribunals have been established, from the twelfth century to the present time*, str. 111. i 113.
[86] J. E. Longhurst, *The Age of Torquemada*, str. 158.
[87] T. Rush, „Torquemada, the Inquisition, And the Expulsion of the Jews“, str. 75.
[88] A. Lipsitt, „The Secret Society: Descendants of Crypto-Jews in the San Antonio Area“, str. 4. (http://texasurj.com/archives/2007.pdf, 16. svibnja 2015.); W. H. Rule, *History of the Inquisition: in every country where its tribunals have been established, from the twelfth century to the present time*, str. 114.; L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxi.

gdje im je sultan pružio svu svoju zaštitu, čudeći se kako su Španjolci mogli prognati tako vrijedne ljude.[89] Mnogi od onih Židova koji su napustili Španjolsku nisu mogli izdržati nepodnošljive uvjete života na putu ili u drugim zemljama, te su se u sljedećih desetak godina vratili natrag u zemlju, gdje su primili krštenje i povratili svoju imovinu.[90]

3.5. Španjolska inkvizicija za vrijeme Karla V. i Filipa II.

Ferdinandov nasljednik na prijestolju Aragona i Kastilje bio je Karlo V. Habsburgovac, sin njegove i Izabeline kćeri Ivane Lude. Na prijestolje Aragona i Kastilje došao je nakon Ferdinandove smrti, 1516. godine, pod nazivom Karlo I. Nakon tri godine, bio je izabran i za cara Svetog Rimskog Carstva.[91] Kao i njegov djed Ferdinand, posvetio se ujedinjavanju Španjolske u vjerskom i političkom smislu te je nastavio s radom inkvizicije. Ferdinand mu je, u svojoj oporuci, povjerio zadaću „da bude uvijek vjeran u obrani i uzvišenju katoličke vjere, da pomaže crkvu i da je štiti i da svom snagom uništava herezu".[92] Karlo V. slijedio je želje svoga djeda. Budući da je pod svojom vlašću imao područja koja su se poprilično razlikovala po svojim obilježjima, zalagao se za jedinstvo i *univerzalnu monarhiju* koju je htio osigurati, između ostalog, i učvršćenjem katoličanstva. Gaeta navodi riječi Karla V. kojim on sam objašnjava svoje religijske stavove: „naša istinska želja je osigurati i postići mir u cijelom kršćanstvu te upotrijebiti svu našu silu i moć za obranu, očuvanje i širenje naše vjere." Značajan je po svojem gorljivom zalaganju za obranu katoličke vjere od svih opasnosti koje su joj mogle prijetiti.[93]

Karlo V. abdicirao je 16. siječnja 1556. godine, a naslijedio ga je sin Filip II. Kao što je Ferdinand njemu ostavio upute za nastavak vladavine, tako je i Karlo V. svome sinu ostavio zadatak progona heretika i obrane vjere. Također, tražio je da Filip II. nastavi štititi inkviziciju. U skladu s time, stupivši na prijestolje, Filip II. odmah je donio brojne uredbe kojima je proširio inkvizicijske ovlasti. Llorente napominje kako je njegova vladavina obilježena najvećim okrutnostima od strane inkvizicije.[94]

---

[89] J. E. Longhurst, *The Age of Torquemada*, str. 154.
[90] T. Madden, „The Truth About the Spanish Inquisition", str. 7. (http://www.catholiceducation.org/en/controversy/the-inquisition/the-truth-about-the-spanish-inquisition.html, 1. svibnja 2015.)
[91] Federico Seneca, „Italija u doba Karla V.", *Povijest 8 – Humanizam i renesansa, doba otkrića,* Jutarnji list, Europapress holding, Zagreb 2008., str. 445.
[92] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 89.
[93] Franco Gaeta, „Karlo V. i propast imperijalnog modela", *Povijest 8 – Humanizam i renesansa, doba otkrića,* Jutarnji list, Europapress holding, Zagreb 2008., str. 519.
[94] J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 156., 159. i 197.

3.5.1. Položaj muslimana u Španjolskoj u 15. i 16. stoljeću

Osim Židova i kršćana, na Pirinejskom su se poluotoku nastanili i pripadnici treće velike monoteističke religije, muslimani (Mauri). Proces *reconquiste*, nastojanje kršćanskih vladara da oslobode svoja kraljevstva od maurske vlasti, trajao je i tijekom 15. stoljeća, kada dolazi do svoga završetka. Kako je *reconquista* napredovala, Mauri s oslobođenih područja potpali su pod vlast kršćanskih vladara te dobili naziv *mudejares*. Imali su poseban status jer im je omogućena sloboda održavanja svoje vjere, bez uplitanja kršćana. Ferdinand i Izabela prema njima nisu postupali onako oštro kao što su postupali prema Židovima. Pérez smatra kako je razlog tomu položaj muslimana na margini kršćanskog društva. Nisu bili prisutni na važnim položajima u kršćanskom društvu, kao što je to bio slučaj s mnogim preobraćenim i nepreobraćenim Židovima.[95] Bavili su se drugačijim djelatnostima nego Židovi. Njihove su aktivnosti smatrane veoma korisnima. Bili su vrsni i sposobni obrtnici (postolari, kovači, nosači, krojači, stolari), dok su neki od Maura bili vazali španjolske aristokracije u istočnim kraljevstvima, obrađujući njihovu zemlju. Njihovi su im gospodari pružali zaštitu te poštivali njihovu kulturu.[96] Za razliku od Židova, nisu bili pomiješani s kršćanima, te su predstavljali više društveni nego religijski problem. Rowlings se slaže da muslimani nisu predstavljali religijski problem napominjući kako kršćani na njih nisu gledali kao na heretike, nego više kao na nevjernike koje se može uvjeriti na preobraćenje na pravu vjeru. Stoga se težilo njihovoj postupnoj prilagodbi i prelasku na kršćanstvo.[97]

U ovom razdoblju dolazi do jačanja Osmanskog Carstva i do velikih osmanskih osvajanja. Postojala je opasnost da će se španjolski muslimani, posebno oni koji još nisu bili pod španjolskom vlašću, povezati s osmanskim muslimanima. Muslimani su tako predstavljali politički i društveni problem, koji je bilo potrebno što prije riješiti. Osiguravanje političke stabilnosti i otklanjanje prijetnje nacionalnom jedinstvu bilo je u tom trenutku važnije od vjerskog pitanja. Zato je bilo potrebno što prije osvojiti posljednje uporište maurske vlasti, kraljevstvo Granadu. Godine 1492. to je kraljevstvo konačno potpalo pod vlast kršćanskih kraljeva. Nakon osvajanja Granade, potpisan je ugovor između Ferdinanda i Izabele i granadskih Maura. Tim su ugovorom određeni uvjeti kapitulacije. Maurima je obećana sloboda vjere, smjeli su zadržali svoju imovinu te su slobodno mogli održavati svoje zakone i običaje. Lea objašnjava kako je to bila „ mudra tradicionalna politika uključivanja osvojene populacije u državu na ravnopravnoj osnovi sa svim ostalim pripadnicima, pouzdajući se kako će se svi s vremenom spojiti u zajedničku masu,

[95] J. Pérez, *The Spanish Inquisition*, str. 44.
[96] Henry Charles Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, MacMillan, Philadelphia 1906.-1907., str. 343.
[97] J. Pérez, *The Spanish Inquisition*, str. 44.; H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 72.

ispovijedati jednu vjeru i biti odani jednoj zemlji".[98] Hernando de Talavera bio je imenovan nadbiskupom Granade, a tu je dužnost obavljao od 1493. do 1507. godine. Pokrenuo je program kojim je Maurima želio približiti kršćanstvo, ali na miran način. Nije želio koristiti nasilne metode i prisilno preobraćenje, nego je želio kršćanstvo prilagoditi potrebama stanovništva. Čak je krenuo učiti arapski jezik, zajedno sa svojim klerom. Muslimanska je glazba bila prisutna u mnogim vjerskim obredima, zamjenjujući kršćansku glazbu. Na taj je način pridobio mnoge Maure na preobraćenje.[99] Međutim, Talaverine su metode bile smatrane presporima, te mu je u pomoć 1499. godine stigao kardinal Francisco Ximenez de Cisneros, nadbiskup Toleda, kasnije postavši vrhovnim inkvizitorom. Njegove su metode bile ponešto drugačije od Talaverinih. Nije mario za mirno preobraćenje, zahtijevao je trenutni rezultat i započeo oštru politiku masovnih pokrštavanja. Mauri i nasilno preobraćeni Mauri (*moriscosi*) odlučili su se pobuniti, smatrajući kako su prekršena obećanja dana im kapitulacijom.[100]

Sada se pojavila potreba da se s Maurima učini ono, što se učinilo sa Židovima desetljeće ranije. Naime, dok se jedan dio Maura preobratio, velika je većina njih odbijala prihvatiti kršćanstvo. Njihov odabir da ostanu muslimani predstavljao je prepreku željenom jedinstvu vjere, a prema tome i ideji jedinstvene španjolske države s homogenošću svih stanovnika. Kako bi se što prije riješilo pitanje Maura u Španjolskoj, veliki inkvizitor Diego Deza i njegovi inkvizitori nagovarali su kralja i kraljicu da prisile sve Maure na pokrštavanje ili da ih prognaju iz zemlje. Uvjeravali su ih da tim mjerama uvjeti kapitulacije neće biti prekršeni jer će pokrštavanjem uvjeti života Maura biti poboljšani. Također su isticali kako kršćani i muslimani ne mogu zajedno mirno živjeti te da je za dobrobit svih potrebno preobraćenje Maura. Naglašavali su kako je skladan i miran suživot među njima moguć jedino ako svi budu ispovjedali kršćansku vjeru.[101] Dana 12. veljače 1502. godine izdan je proglas kojim je svim Maurima naređeno da se pokrste ili da napuste kraljevstva Leona i Kastilje. Rok je određen do kraja travnja. Kao i Židovi, Mauri su smjeli ponijeti sa sobom svoje stvari, osim srebra i zlata. Zbog straha da će se ujediniti s Turcima i Maurima u Africi, bilo im je zabranjeno otići u kraljevstva Navarru i Aragon, ali su smjeli otići u Egipat ili u neku drugu zemlju. Nisu se više smjeli vratiti te je svima bilo zabranjeno pružati im utočište i bilo kakvu pomoć.[102] Većina je Maura odlučila ostati i prijeći na kršćanstvo. Budući da nisu primili nikakvu pouku u vjeri, njihovo je kršćanstvo bilo samo nominalno. Dok su Mauri u Kastilji i Leonu već

[98] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, str. 318.; H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 72,
[99] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 75.
[100] T. Rush, „Torquemada, the Inquisition, And the Expulsion of the Jews", str. 76.
[101] W. H. Rule, *History of the Inquisition: in every country where its tribunals have been established, from the twelfth century to the present time*, str. 118.
[102] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 325.

bili pokršteni, Mauri u istočnim kraljevstvima to su isto doživjeli skoro četvrt stoljeća kasnije.[103] Mauri istočnih kraljevstava bili su u drugačijem položaju od Maura u Kastilji. Oni su bili vazali plemića kojima je u cilju bilo zaštititi ih od uplitanja izvana. Imali su veliku moć zahvaljujući drevnim privilegijama (*fuerosima*). Za vrijeme Karla V., započeo je proces pokrštavanja svih muslimana. Godine 1525. pokršteni su muslimani Valencije, a muslimani Aragona bili su prisiljeni na preobraćenje sljedeće godine (1526.). Time su svi muslimani na Pirinejskom poluotoku bili službeno kršćani, iako su se trudili očuvati svoju tradiciju, običaje i vjeru.[104] Leposavić navodi kako je trebalo proći nekoliko generacija kako bi se asimilacijom „Arapi pretvorili u Španjolce, muslimani u rimokatolike".[105] Kako bi se ubrzao proces pretvaranja *moriscosa* u prave kršćane, bilo je potrebno da se odreknu svoje tradicionalne kulture i uporabe arapskog jezika, ali tada još nisu bile poduzimane nikakve prisilne mjere.[106] Kralj Karlo V. potpisao je 1526. godine sporazum (*Concordia*) s *moriscosima* istočnih kraljevstava. Objavljen je tek nakon dvije godine (1528.) i njime je *moriscosima* dano obećanje da ne moraju odmah napustiti svoje obrede te da inkvizicija protiv njih neće djelovati četrdeset godina. Što se tiče jezika, arapski su mogli koristiti narednih deset godina, ali su za to vrijeme morali učiti valencijski ili kastiljanski. Odredbe sporazuma Karlo V. obećao je u svoje ime, ali i u ime svoga nasljednika, Filipa II.[107]

Položaj *moriscosa* sve se više pogoršavao, posebice u kraljevstvu Granade. Tijekom ranih 1560-ih, lokalni sudovi inkvizicije povećali su svoje aktivnosti protiv njih te je njihov otpor sve više i više rastao. Na dan 1. siječnja 1567. godine, objavljen je proglas prema kojemu je zabranjeno prakticiranje maurskih tradicija i običaja.[108] Osim što se sumnjalo u njihovo kršćanstvo, postojala je i opasnost od njihove pobune i udruživanja sa susjednim muslimanskim zemljama. Ustanak u Granadi izbio je sljedeće, 1568. godine, koji se pretvorio u dugotrajan rat u Alpujarra planinama. Španjolska je kruna pobijedila, te je Filip II. naredio da preko 80 000 *moriscosa* mora napustiti svoj dom u Granadi i preseliti se u Kastilju.[109] Desetak godina kasnije, donesena je naredba da se *moriscosi* s obalnog područja Andaluzije i Valencije moraju preseliti dublje u provinciju, budući da je postojala opasnost od njihovog povezivanja s Arapima.[110] Sve se više počelo razmišljati o konačnom progonu svih *moriscosa* s područja Španjolske, a te su ideje započele ranih 1580-ih

[103] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 76.
[104] L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxxiv.
[105] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 152.
[106] J. Pérez, *The Spanish Inquisition*, str. 45.
[107] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 357.
[108] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 79.
[109] Draženko Tomić, *Inkvizicija: nastanak, razvoj i povijesno značenje*, Teovizija, Zagreb 2004., str. 35.; T. Rush, „Torquemada, the Inquisition, And the Expulsion of the Jews", str. 77.
[110] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 156.

godina u političkim i crkvenim krugovima. Međutim, konačan progon *moriscosa* dogodio se dvadesetak godina kasnije, za vrijeme Filipa III.[111]

3.5.2. Pojava i progon protestanata

U prvoj polovici 16. stoljeća, Europom su se počele širiti ideje Martina Luthera, njemačkog svećenika koji se zalagao za reformu Katoličke crkve. Oštro je napao praksu prodaje oprosta i svećeničkih položaja. Također, napao je i autoritet pape koji je odmah osudio njegove ideje kao heretičke. Naređene su najstrožije mjere kako bi se spriječilo širenje njegovog pokreta, koji je nazvan protestantizmom (luteranizmom).[112] Čim se pročulo o pojavi protestantizma, u Španjolskoj se inkvizicija organizirala kako bi odmah na početku spriječila njegovo širenje. Kao i u ostalim zemljama tadašnje Europe, i španjolski su vladari smatrali kako je vjerski raskol opasnost jedinstvu zemlje te da predstavlja pobunu protiv zakonitog autoriteta.[113] Iako je u zemljama poput Francuske i Njemačke protestantizam imao mnogo pristalica, to nije bio slučaj u Španjolskoj. Španjolci su bili odlučni u tome da protestantizam neće postići takve uspjehe i da se neće proširiti u toliko velikom opsegu.[114] Lea napominje da je protestantizam, unatoč tome što u Španjolskoj nije bio prisutan kao u ostatku Europe, izvršio velik i trajan utjecaj na sudbinu inkvizicije, kao i na razvoj nacije. Španjolski su velikaši pisali brojna pisma naslovljena na Karla V., u kojima ga pozivaju da poduzme potrebne mjere kako bi se učinkovitije borili protiv ovoga novog pokreta.[115] Dok je u isto vrijeme bio na španjolskom prijestolju, Karlo V. je, kao car Svetog Rimskog Carstva, imao glavnu ulogu i u raspravama i sporovima sa samim Lutherom. Borio se protiv njega i njegovih pristalica protestanata, nastojeći slomiti njihovu oporbu te na taj način zabraniti Lutherovo učenje i djelovanje.[116]

Prvi proces inkvizicije protiv protestanata dogodio se 1527. godine. U razdoblju od 1527. do 1535. godine zapaža se porast kazni koje sudovi inkvizicije određuju protestantima u Španjolskoj, te podaci iz dokumenata pokazuju kako je većina osuđenih u to vrijeme bila stranog podrijetla, iako

---

[111] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 82.
[112] J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spansh Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 132.
[113] Denys Gabriel Maurice Jackson, „The Inquisition And Early Protestantism In Spain“, (http://www.catholicpamphlets.net/pamphlets/The%20Inquisition%20and%20Early%20Protestantism%20in%20Spain.pdf, 2. svibnja 2015.)
[114] T. Madden, „The Truth About the Spanish Inquisition“, str. 8. (http://www.catholiceducation.org/en/controversy/the-inquisition/the-truth-about-the-spanish-inquisition.html, 1. svibnja 2015.)
[115] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 413.
[116] Elena Bonora, „Protestantska reformacija“, *Povijest 8 – Humanizam i renesansa, doba otkrića*, Jutarnji list, Europapress holding, Zagreb 2008., str. 610.

je među njima bio i manji broj Španjolaca.[117] Za razliku od *conversosa* i *moriscosa* koje se moglo prepoznati po njihovom ponašanju, protestante se većinom moglo prepoznati pomoću njihovog vjerovanja i elemenata govora. Sve do sredine 16. stoljeća, nije se točno znalo što čini pokret protestantizma te se nije uvijek pravila razlika između protestantizma i ostalih mističnih pravaca koji su se u tom razdoblju počeli pojavljivati u Europi. S obzirom na to, može se pretpostaviti kako su mnogi vjerni katolici bili progonjeni i osuđeni na smrt kao protestanti.[118]

Što se tiče broja protestanata na Pirinejskom poluotoku, Lucka navodi kako taj broj nije bio velik te da nije postojalo mnogo zajednica u kojima su se okupljali. Postojale su samo tri, i to u gradovima Sevilli, Valladolidu i Toledu, u onim pograničnim dijelovima koji su bili mjesta trgovine i razmjene ideja.[119] Zajednice u Valladolidu i Sevilli bile su brojnije, a njihovo je otkriće 1558. godine bilo veoma značajno. U protestantskoj zajednici u Valladolidu djelovali su pripadnici društvene i intelektualne elite, dok su u onu u Sevilli bili uključeni visoki crkveni i sudski krugovi.[120] U kasnijim se desetljećima smanjuje progon protestanata.

3.5.3. Fernando de Valdez i reforma Španjolske inkvizicije

Uz osobu Tomasa de Torquemade, veliki značaj za razvoj Španjolske inkvizicije imao je Fernando de Valdez, osmi vrhovni inkvizitor u razdoblju od 1546. do 1566. godine. U svojoj dvadeset godina dugoj upravi nad Španjolskom inkvizicijom, uspio je od Svete Stolice dobiti vrlo važne privilegije za ovu instituciju.[121] Zadobio je reputaciju jednog od najnemilosrdnijih i najambicioznijih osoba koje su obnašale službu vrhovnog inkvizitora. Za vrijeme Karla V. uzdigao se u crkvenoj i svjetovnoj službi, da bi postao nadbiskupom Seville godinu dana prije nego je postao vrhovnim inkvizitorom.[122] Prema Homzi, Valdez je otvorio novo razdoblje inkvizicijske povijesti progoneći heretike, podupirući razne kulturne mjere i uvodeći reforme koje su usvojili svi inkvizicijski sudovi. Pod inkvizicijsku nadležnost stavio je mnoge moralne prekršaje jer je želio poboljšati vjerski i duhovni život kršćana. Također, pod njegovom je upravom započeo progon onih kršćana koji nisu bili židovskog podrijetla te progon uglednih i crkvenih osoba.[123] Dana 2. rujna 1561. godine, na sastanku *Supreme* u Madridu, objavio je kodeks s osamdeset i jednim člankom koji je sačinjavao upute za inkvizitore i sudove. Taj je kodeks pomalo izmijenjena

[117] J. Pérez, *The Spanish Inquisition*, str. 62.-63.; P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 203.
[118] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 102.; E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 147.
[119] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 147.
[120] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 103.-104.
[121] W. E. Monter, *Frontiers of Heresy:The Spanish Inquisition from the Basque Lands to Sicily*, str. 40.
[122] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 22.
[123] L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxx.

kombinacija ostalih drevnih zakona inkvizicije. Njime je ukinuta autonomija inkvizitora u donošenju važnih sudskih presuda te su im prepuštene samo odluke za lakše prekršaje. Odsada su se suđenja mogla obavljati samo u stalnim sjedištima sudova jer su suđenja u dalekim mjestima štetno djelovala na financije inkvizicije.[124] Osim toga, želio je poboljšati djelatnost inkvizicijskih sudova tako što je uveo češće kontrole i inspekcije sudova od strane *Supreme*. Odredio je da inkvizitori moraju provoditi vizitacije, što je značilo da je jedan od inkvizitora svaka tri mjeseca morao putovati svojim okrugom, do najudaljenijih mjesta, kako bi se uvjerio da i tamo inkvizicija dobro obavlja svoj posao. Vizitacije su postojale i ranije, ali nisu bile redovito provođene. Provincijski su sudovi morali *Supremi* podnositi godišnja izvješća te su dobivali dodatne izvore financija u svakoj godini u kojoj bi se održao *auto da fe*.[125]

3.5.4. *Progon* knjiga

Inkvizicija je uvijek imala kontrolu nad prodajom knjiga te je imala pravo zabrane ili cenzure određene literature. Tu je zadaću obavljala veoma temeljito i upravo je zbog toga Španjolska od početka novoga vijeka pa sve do 19. stoljeća bila pomalo odsječena od duhovnog svijeta Europe. U Španjolskoj su ipak djelovali neki veliki pjesnici i književnici, ali nije bilo radova znanstvenog i filozofskog značaja. Ukoliko su pronađeni, židovski i maurski radovi i dokumenti bili su odmah uništavani. Od jedne od najvećih biblioteka tadašnjega svijeta, one u Cordobi, nije ostalo gotovo ništa. Osim u zemlji, i u lukama je postojala kontrola knjiga kojom se pazilo na njihov uvoz i izvoz.[126] U prvoj polovici 16. stoljeća, pojavom protestantizma, inkvizicija je počela još više kontrolirati objavljenu literaturu. Tisak je za vrijeme reformacije imao veliku ulogu u širenju ideja, te se kontrolom knjiga i ostale literature željelo spriječiti širenje protestantizma, ali i ostalih struja nepoželjnog mišljenja. Određeni su službenici, komesari inkvizicije, bili zaduženi za kontrolu knjiga. Imali su neograničene ovlasti ulaska u svaku tiskaru i knjižaru, školu ili samostan, te tamo provjeravati sve što im se učinilo sumnjivog sadržaja. Ako im se samo žig na knjizi učinio sumnjivim, tu su knjigu mogli ukloniti. Pri obilasku knjižara, komesari su mogli tražiti imena svih osoba koje su bile zainteresirane za neku sumnjivu knjigu.[127] Prije tiskanja neke knjige, njen je rukopis trebao biti predan inkviziciji koja je, nakon temeljitog pregleda, dala dopuštenje za tiskanje ili ju je zabranila. Ponekad se događalo da su izbačeni samo neki dijelovi knjige te se ostatak

[124] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 180.; J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 181.
[125] W. E. Monter, *Frontiers of Heresy:The Spanish Inquisition from the Basque Lands to Sicily*, str. 40.
[126] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 155.-156.
[127] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 204.

mogao slobodno tiskati. Povećan je broj službenika koji su se bavili pregledom i odobravanjem knjiga te je, za tu svrhu, osnovano i posebno *Veliko vijeće*.[128]

Postupno su se pojavili i prvi indeksi zabranjenih knjiga, s popisom svih knjiga koje je inkvizicija smatrala štetnima. Prvi lokalni indeks u Španjolskoj izdan je 1547. godine, a nadopunjen 1551. godine.[129] Vrhovni inkvizitor Valdez, uz to što je uveo neke reforme u djelatnost inkvizicije, svoju je pažnju posvetio i ovome. U kolovozu 1559. godine, objavio je prvi španjolski samostalni indeks zabranjenih knjiga kojim je zadao težak udarac nekima od najpopularnijih radova španjolske pobožne literature. U 170 naslova, njegov je indeks zabranjivao i radove protestantskih reformatora i svih onih autora osuđenih od inkvizicije.[130] No, najopsežniji indeks zabranjenih knjiga bio je onaj vrhovnog inkvizitora Gaspara de Quiroge koji je objavljen 1583. godine, a bio je nadopunjen sljedeće godine. Obuhvaćao je sve dotadašnje objavljene indekse te su u njemu bila objavljena sva do tada zabranjena djela. Quirogin je indeks bilo vrlo opsežno djelo koje je rađeno punih četrnaest godina te se ponešto razlikuje od rimskog *Indeksa zabranjenih knjiga*. U Quiroginom su indeksu navedene neke knjige kojih nema na popisu u rimskom indeksu, i obrnuto.[131]

3.6. Vjerski prekršaji

U početku je inkvizicija bila usmjerena na progon *novih kršćana* (*conversosa* i *moriscosa*), ali se ipak nije ograničila samo na taj jedan cilj. Pojavom protestantizma, inkvizicija je pomalo smanjila progon stvarnih i navodnih lažnih kršćana te svoju pozornost prebacila na progon protestanata. Ni na ovome se nije zaustavila. Među žrtvama inkvizicije pojavili su se i oni kršćani koji nisu bili preobraćeni Židovi ili muslimani, a bili su proganjani zbog vjerskih prekršaja. Među njima Rowlings spominje blasfemiju, tj. bogohulne ispade. Nakon sabora u Tridentu, inkvizicija je tražila veću kontrolu govora, misli i ponašanja svih kršćana. Mnogi bezbrižni i opušteni ispadi protiv vjere i Boga, negiranje sakramenata ili nepoštivanje svetaca i crkvenih autoriteta mogli su pokrenuti progon od strane inkvizicije. Svatko je morao paziti na svoje riječi, ali i na riječi onih koji ih okružuju.[132] Inkvizicija je provodila *higijenu govora* jer se težilo izgradnji bezgrešnog društva. Imala je oštar stav prema psovkama i bezobzirnom spominjanju Boga jer se Bog nije smio izjednačavati s čovjekom. Izrazi poput „i ne pokušavajte to da mi govorite, jer da mi to i sam Bog

[128] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 157.; P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 216.-217.
[129] E. Peters, *Inquisition*, str. 96.
[130] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 108.-109.
[131] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 217.-218.
[132] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 117.

naredi, ja ne bih odustao“, „odričem se Boga“, „prodat ću svoju dušu đavlu i odreći se Boga“, „kunem ti se Bogom“ ili „za ime Boga živoga“ bili su dovoljan razlog da inkvizicija uzme stvar u svoje ruke i kazni krivca.[133] Inkvizicija je također pod svoju nadležnost preuzela i kontrolu nad brakom. Želeći ojačati katoličku doktrinu o sakramentu braka i moralnom ponašanju, progonila je sve koji su bili osumnjičeni za bigamiju, preljub te ostale oblike seksualnog promiskuiteta.[134]

Pojava protestantizma potaknula je razvoj brojnih različitih smjerova misli i ideja. Tako se razvio pokret iluminizma koji je težio višem unutarnjem duhovnom životu. Sljedbenici toga pokreta nazvani su *iluministi* ili *alumbradosi*. Oni su odbacili autoritet crkve, crkvenu hijerarhiju i dogme te tradicionalne oblike pobožnosti.[135] Podrijetlom su većinom bili *conversosi*. Unatoč tome što se ovaj pokret razvio u vrijeme protestantizma, nisu imali dodirnih točaka s njima.[136] Inkvizicija je bila sumnjičava prema takvim mističnim pokretima, pa su pozornost inkvizicije privukle i pobožne žene, *beate*. One su bile veoma poštovane na području Španjolske od strane naroda i plemstva zbog svog isposničkog i pobožnog načina života, prepuštajući se Bogu i težeći zajedništvu s njim.[137] Inkvizicija nije bila blagonaklona ni prema pojedinim humanistima, koji su također bili proganjani.

Inkvizicija je imala veoma zanimljiv odnos i stav prema vješticama. Za razliku od Rimske inkvizicije koja je poznata po raširenom progonu i spaljivanju vještica, Španjolska inkvizicija tome nije pridavala puno pozornosti te je bila blaga prema njima. Rijetko je dolazilo do kazni smrću te se na vještice nije gledalo s tolikom ozbiljnošću kao u ostatku Europe.[138] Kada su se prve optužbe za čarobnjaštvo pojavile na području Španjolske, inkvizicija je uposlila svoje snage koje su provodile istrage. Madden napominje kako je Španjolska bila pošteđena histerije oko vještica i čarobnjaštva zbog toga što je Španjolska inkvizicija zaustavila njihovo širenje na granici.[139] Postojali su proturječni stavovi prema vješticama. S jedne strane, neki su smatrali kako one trebaju biti privedene i dovedene pred sud zbog svog ponašanja goreg od poganstva. Međutim, postojala je i jedna grupa koja je smatrala kako su vještice samo žrtve iluzija i vlastitog neznanja. Ta je grupa

[133] P. S. Leposavić, *Inkvizicije,* str. 188.-189.
[134] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition,* str. 121.
[135] J. Pérez, *The Spanish Inquisition,* str. 66.-67.
[136] S. G. Payne, *Spanish Catholicism: An Historical Overview,* str. 40.
[137] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 146.; P. S. Leposavić, *Inkvizicije,* str. 166.-167.
[138] D. G. M. Jackson, „The Inquisition And Early Protestantism In Spain“ (http://www.catholicpamphlets.net/pamphlets/The%20Inquisition%20and%20Early%20Protestantism%20in%20Spain.pdf, 2. svibnja 2015.)
[139] T. Madden, „The Truth About the Spanish Inquisition“, str. 7 (http://www.catholiceducation.org/en/controversy/the-inquisition/the-truth-about-the-spanish-inquisition.html, 1. svibnja 2015.)

smatrala kako ih se treba poučiti u vjeri razumnim sredstvima te se zalagala za to da ih se navede na kajanje i pokoru, a ne da ih se podvrgava kaznama.[140]

4. DJELATNOST ŠPANJOLSKE INKVIZICIJE

Rowlings navodi kako je Španjolska inkvizicija imala dvije glavne funkcije: svjetovnu i vjersku. Uspostavljena je kako bi osnažila političke, ali i ideološke interese i ciljeve jedne katoličke države poput Španjolske. To je bilo samopodržavajuće tijelo s određenom hijerarhijom ovlasti i moći koje je slijedilo strogi skup pravila i propisa, pomoću kojih se željelo postupati na način koji je tada smatran prihvatljivim i najučinkovitijim.[141] Ona je bila veoma moćna institucija, ponekad moćnija od vladara. Za razliku od vladara koji nisu imali jednake ovlasti u kraljevstvima Kastilje i Aragona, inkvizicija je pod svoju nadležnost podvrgnula teritorij oba kraljevstva, tako predstavljajući sredstvo društvene kontrole.[142]

4.1. Organizacijska struktura

Španjolska je inkvizicija bila veoma dobro organizirana institucija i upravo je ta organizacija bila zaslužna za učinkovitu djelatnost inkvizicije dugih 350 godina. Ona je bila centralizirana ustanova s vlastitom hijerarhijom na čelu koje je bio vrhovni inkvizitor i *Vijeće Supreme*. Imala je svoje inkvizicijske sudove i osoblje te vlastite zatvore.[143] Iako se tijekom svog djelovanja bavila raznim slučajevima, cjelokupni oblik organizacije nije se drastično promijenio.[144] Za razliku od stare papinske inkvizicije, u kojoj su podređeni sudovi bili neovisni te su mogli samostalno djelovati, to nije bio slučaj i u Španjolskoj inkviziciji. Sada su ti podređeni sudovi, razbacani diljem zemlje, bili ovisni i pod kontrolom središnjeg organa, u sastavu vrhovnog inkvizitora i *Vijeća Supreme*.[145] Budući da je Španjolska bila podijeljena na dvadeset okruga, inkvizicija je, prema podjeli na Kastilju i Aragon, odredila da svako od ta dva kraljevstva obuhvaća deset okruga. Svaki je okrug imao svog vlastitog inkvizitora i ostale potrebne službenike. Podjela na okruge u velikoj se mjeri podudarala s političkom podjelom zemlje. Na taj su način okruzi koji su pripadali Kastilji

[140] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 129.; J. Pérez, *The Spanish Inquisition*, str. 82.; P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str.179.
[141] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 21.
[142] Jordi Vidal-Robert, „War and Inquisition: Social control in the Spanish Empire“, str. 7. (http://www.ub.edu/histeco/iberometrics/pdf/Vidal.pdf, 3. svibnja 2015.)
[143] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 21.; J. Vidal-Robert, „War and Inquisition: Social control in the Spanish Empire“, str. 4. (http://www.ub.edu/histeco/iberometrics/pdf/Vidal.pdf, 3. svibnja 2015.)
[144] E. Peters, *Inquisition*, str. 90.
[145] Henry Charles Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, MacMillan, Philadelphia 1906.-1907., str. 161.

bili Toledo, Valladolid, Cordoba, Granada, Sevilla, Murcia, Llerena, Cuenca, Santiago de Compostela te Kanarski otoci, dok su u aragonske okruge ulazili Barcelona, Saragossa, Valencija, Sicilija, Mallorca, Sardinija, Logroño, Mexico, Lima i Cartagena de Indias.[146]

4.1.1. Vrhovni inkvizitor i *Vijeće Supreme*

Vrhovni je inkvizitor bio na čelu inkvizicije te je u svojoj osobi imao apsolutnu moć nad svakim španjolskim podanikom. Bio je u bliskoj vezi s vladarima te je, savjetujući se s njima, imao veliku ulogu u imenovanju provincijskih inkvizitora.[147] Iako je bio imenovan od strane španjolske krune, vrhovni je inkvizitor formalno bio imenovan od strane pape. Koliku god da je moć posjedovao, njegov je položaj ovisio o prevladavajućoj političkoj i vjerskoj atmosferi. Uvelike je ovisio i o samoj osobi vladara, koji ga je mogao imenovati, ali i otpustiti. Posebno je vrhovni inkvizitor bio u osjetljivom položaju prilikom promjena na kraljevskom prijestolju.[148] On je organizirao i donosio odluke o najbitnijim aktivnostima i postupcima inkvizicije te je donosio upute za sudove. Mogao je potvrditi, izmijeniti i ukinuti bilo koju odluku i presudu svih sudova inkvizicije. Osim što je bio na čelu inkvizicije i *Vijeća Supreme*, bio je i član *Vijeća Kastilje*.[149] Vrhovni je inkvizitor imao pokroviteljstvo nad svim plaćenim službenicima, te je imenovao brojne neplaćene službenike. Čuvao je moral inkvizitora, provjeravajući zloupotrebe i način života svih podređenih.[150] Od uvođenja inkvizicije 1478. godine, pa do njenog ukidanja 1834. godine, u Španjolskoj se smijenilo četrdeset i pet vrhovnih inkvizitora. Većinom su svi bili Španjolci, obrazovani na najuglednijim sveučilištima u Salamanci, Alcali, Parizu ili Bologni. Leposavić donosi popis najznačajnijih vrhovnih inkvizitora, a za 15. i 16. stoljeće najznačajniji su Tomas de Torquemada (1482.-1489.), Diego de Deza (1489.-1505.); Francisco Ximenes de Cisneros (1505.-1517.), Adrijan de Utreht (1518.-1523.), Alfonso Manrique (1523.-1526.), Fernando de Valdez (1546.-1566.), Diego de Espinosa (1566.-1571.) te Gaspar de Quiroga (1573.-1594.).[151]

Vijeće Supreme osnovano je 1483. godine. Osim vrhovnog inkvizitora, u početku je u radu *Vijeća* sudjelovao neodređen broj ostalih članova, da bi se kasnije taj broj članova ograničio na šest.[152]

---

[146] J. Vidal-Robert, „War and Inquisition: Social control in the Spanish Empire“, str. 4. (http://www.ub.edu/histeco/iberometrics/pdf/Vidal.pdf, 3. svibnja 2015.)
[147] W. H. Rule, *History of the Inquisition: in every country where its tribunals have been established, from the twelfth century to the present time*, str. 97.
[148] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 21.-22.
[149] J. Vidal-Robert, „War and Inquisition: Social control in the Spanish Empire“, str. 4. (http://www.ub.edu/histeco/iberometrics/pdf/Vidal.pdf, 3. svibnja 2015.)
[150] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 237.
[151] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 262.
[152] E. Peters, *Inquisition*, str. 90.; L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xix.

Suprema je bila sastavljena od tri vijećnika koje je imenovao vrhovni inkvizitor, dva člana *Vijeća Kastilje* te jednog tajnika kralja. S vremenom se sastav *Supreme* povećao, s obzirom na to da je postala sve važnija u procesu donošenja odluka.[153] Članovi *Supreme* imali su naslov apostolskih inkvizitora (savjetnika) te su bili odabrani od strane vrhovnog inkvizitora, prema prijedlogu vladara.[154] *Suprema* se sastajala svakoga dana u tjednu, osim nedjelje. Ponedjeljkom, srijedom i petkom sastanci *Supreme* održavali su se prijepodne, a utorkom, četvrtkom i subotom poslijepodne. Unatoč tome što je u većini bila sastavljena od dominikanaca, nije bila izričito kontrolirana od njih. Od sredine 16. stoljeća, vijećnici su uglavnom podrijetlom Kastiljanci i to starog kršćanskog podrijetla, članovi srednjeg plemstva s pravnom diplomom te s inkvizicijskim ili državničkim iskustvom.[155] Savjetnici su imali konačan glas u stvarima koje su ulazile u nadležnost kraljevske moći, dok su u stvarima koje su se ticale duhovnih ovlasti mogli samo ponuditi svoje mišljenje jer je sva duhovna moć bila u rukama vrhovnog inkvizitora.[156]

Lea ističe kako su odnosi između vrhovnog inkvizitora i *Supreme* bili loše određeni i promjenjivi.[157] Homza se slaže te napominje kako hijerarhija između njih nikada nije bila točno uspostavljena.[158] Iako je bio na čelu *Supreme,* vrhovni je inkvizitor vremenom gubio svoj utjecaj te je sama *Suprema* počela obavljati njegovu dužnost i koristiti njegovu moć. U 15. i 16. stoljeću nije sama mogla donositi odluke jer je to smio samo vrhovni inkvizitor. U sljedećim se stoljećima to mijenja.[159] *Suprema* je pod svojim nadzorom držala sve sudove inkvizicije u Kastilji i Aragonu, s kojima je često komunicirala te je od njih tražila izvješća o svemu što se dogodilo, o izvršenim slučajevima, o prihodima, o stanju u zatvorima, a pogotovo o izvršenim javnim presudama.[160]

---

[153] J. Vidal-Robert, „War and Inquisition: Social control in the Spanish Empire“, str. 4. (http://www.ub.edu/histeco/iberometrics/pdf/Vidal.pdf, 3. svibnja 2015.)

[154] Philippus Van Limborch, *The History of the Inquisition: As it Has Subsisted in France, Italy, Spain, Portugal, Venice, Sicily, Sardinia, Milan, Poland, Flanders, &c. &c. : with a Particular Description of Its Secret Prisons, Modes of Torture, Style of Accusation, Trial, &c. &c*, Simpkin and Marshall, London 1816., str. 144.

[155] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 24.-25.

[156] W. H. Rule, *History of the Inquisition: in every country where its tribunals have been established, from the twelfth century to the present time*, str. 96.

[157] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 166.

[158] L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xx.

[159] J. Vidal-Robert, „War and Inquisition: Social control in the Spanish Empire“, str. 4. http://www.ub.edu/histeco/iberometrics/pdf/Vidal.pdf, 3. svibnja 2015.); H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 166., str. 166.

[160] P. Van Limborch, *The History of the Inquisition: As it Has Subsisted in France, Italy, Spain, Portugal, Venice, Sicily, Sardinia, Milan, Poland, Flanders, &c. &c. : with a Particular Description of Its Secret Prisons, Modes of Torture, Style of Accusation, Trial, &c. &c*, str. 147.

4.1.2. Osoblje inkvizicije

Svi službenici inkvizicije i osobe koje su na bilo koji način bile povezane s njenim radom imali su određene privilegije te su u svakom pogledu bili zaštićeni od podređenosti lokalnim zakonima i propisima. Lea spominje kako su zgrade inkvizicije i kuće u kojima su živjeli njihovi službenici bile poput svetišta u koja službenici pravde nisu smjeli ući ukoliko nisu imali posebno dopuštenje. Osim toga, svi službenici inkvizicije bili su oslobođeni vojne službe.[161]

Svaki provincijski sud u Španjolskoj sastojao se od mnogo službenika, od kojih je svaki imao točno određenu zadaću i dužnost. Svaki je sud imao dva ili tri inkvizitora koji su bili imenovani na temelju svojih postignuća i prijašnjih službi te na temelju čistoće krvi. Većinom su bili kastiljskog podrijetla s diplomom iz prava ili teologije, a neki su prije službe inkvizitora bili zaposleni unutar crkve ili obnašali neke manje službe u inkviziciji.[162] Lea tvrdi kako su inkvizitori za ljude bili utjelovljenje strašne inkvizicije, da su uživali više strahopoštovanja nego biskupi i plemstvo te da su mogli uhititi i zatočiti po svojoj volji i neograničenoj moći nad životima onih koje bi pozvali pred sebe.[163] Uz inkvizitora, jedna od najvažnijih osoba bila je osoba promotora ili fiskala, tužitelja suda. Ova služba nije postojala u početnim godinama inkvizicije te ju ni Tomas de Torquemada nije predvidio u svojim uputama, ali se kasnije pokazala kao potrebna.[164] Fiskal je bio zadužen za pomaganje u svim javnim funkcijama te je potpuno djelovao prema nalogu inkvizitora. Budući da su pisma i upute *Vijeća Supreme* bila u njegovim rukama, njegova je dužnost bila da u pisanom obliku priopći svakom službeniku onaj dio posla koji se odnosi na njega. Imao je veoma raznovrstan posao, ali nije imao zamjenika ili pomoćnika.[165] Pisari ili bilježnici činili su važan dio rada suda jer su bilježili sve njegove djelatnosti te vodili protokol inkvizicijskog postupka, zapisujući svaki trenutak. Vodili su bilješke tijekom preslušavanja svih svjedoka i optuženika, te su bili prisutni i prilikom tortura. U mjestima gdje inkvizicijski sudovi nisu uništeni, mogu se pronaći brojni zapisi o provođenim optužbama i slučajevima provedenim od strane inkvizicije.[166] Izvršni službenik suda bio je pozornik ili policajac, zvan *alguazil*. Upravljao je zatvorom te je osumnjičene stavljao u pritvor i dovodio ih pred sud. Morao je biti ugledan čovjek stare španjolske krvi, potpuno odan vjeri.[167] Pod njegovim zapovjedništvom nalazili su se niži

[161] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 1, str. 287.
[162] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 26.
[163] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 233.
[164] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 98.
[165] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 241.
[166] P. Hocken, *The Marranos: A History in Need of Healing*, str. 24. (http://www.stucom.nl/document/0253uk.pdf, 4. svibnja 2015.); E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 98.
[167] L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxii.; H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 245.

službenici – glasnik suda, dostavljač obavijesti i tamničar. Glasnik suda bio je poznat pod nazivom *nuncio* te je imao dužnost održavanja veze sa *Supremom* i drugim sudovima. Prije nego što je organizirana poštanska služba, njegov je život bio veoma aktivan. Osim njega, postojao je i *portero* koji je dostavljao pozive, obavijesti o javnim presudama te razne odredbe. Tamničar (*carcelero*) je bio odgovoran za čuvanje zatvorenika i za pravilan postupak prema njima te je morao biti osoba od povjerenja. U početku je tamničar bio i mučitelj, ali se kasnije za to zadužilo javnog krvnika.[168] Osim spomenutih, postojali su i ostali službenici suda. Među njima su se nalazili povjerenici za zaplijenjenu imovinu (blagajnici), ubirači poreza, računovođe, razni majstori za popravljanje zatvora (bravari, zidari), kapelani i ispovjednici. Osim njih, svaki je inkvizicijski sud i zatvor trebao imati svog liječnika koji je odlučivao o tome može li osumnjičeni izdržati torturu i koji se brinuo o onima koji su se razboljeli tijekom pritvora ili o onima koji su poludjeli od boravka u zatvoru.[169]

Inkvizicijski se sud uvelike oslanjao i na pomoć lokalnih službenika. Iako nisu bili plaćeni, nije ih nedostajalo jer su ti položaji bili veoma traženi zbog ugleda i privilegija koje su jamčili. Među njima su se nalazili okružni komesari koji su najvećim dijelom bili župni svećenici. Primali su informacije, ispitivali svjedoke te provodili uhićenja jer su djelovali kao inkvizitori u udaljenim područjima.[170] Osim komesara, postojala je još jedna grupa laičkih službenika koji su nazvani *familijari*. Samo Španjolci čiste krvi mogli su se prijaviti za ovu službu te je tako, kako Llorente ističe, okupljena *Kristova policija*. U nekim su gradovima *familijari* brojčano nadjačali stanovnike koje su morali držati pod svojom kontrolom. Nakon što su primljeni u službu, *familijari* su se obvezali da će progoniti sve osobe osumnjičene za herezu te da će pružiti svu svoju pomoć ostalim službenicima kako bi se uhitili osumnjičeni i da će u svemu biti poslušni inkvizitorima.[171] Inkvizitori su ih imenovali po svojoj želji te su im dopustili nošenje oružja.[172] Bili su neka vrsta posrednika između suda inkvizicije i zatvorenika, čineći mrežu špijuna koja je bila raširena po cijeloj zemlji.[173] Njihova se uloga sastojala u provođenju istraga i sakupljanju svjedočanstava koja su mogla voditi denuncijacijama (prijavi osumnjičenih inkviziciji od strane drugih osoba). Nikada nije djelovao samostalno, nego zajedno s pisarom.[174] Međutim, upravo su *familijari* izazvali

[168] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 98.; H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 246.-247.
[169] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 249.-250.; P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 94.
[170] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 27.
[171] J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 101.
[172] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 273.
[173] J. Vidal-Robert, „War and Inquisition: Social control in the Spanish Empire“, str. 5. (http://www.ub.edu/histeco/iberometrics/pdf/Vidal.pdf, 3. svibnja 2015.)
[174] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 28.

najveće probleme i najčešće prigovore. Bili su strah i trepet za stanovništvo jer su, zbog svojih privilegija kao službenika inkvizicije, bili skoro nekažnjivi. Često su zloupotrebljavali ime inkvizicije za svoju vlastitu korist. Zbog čestih prigovora, samo je onima dobroga glasa mogao biti povjeren ovaj posao. Osim toga, svaki je *familijar* morao uz sebe imati punomoć potpisanu od strane tri inkvizitora.[175]

Među neplaćenim službenicima inkvizicije nalazili su se i službenici nazvani *consulatores* i *calificadores*. Njihove su funkcije bile veoma važne. *Consulatores* je bio pravnik laik koji je pozvan kao stručnjak prilikom izricanja presude osumnjičenome, dok su *calificadoresi* bili učeni teolozi koji su davali svoje stručno mišljenje u teškim slučajevima. U početku nije bilo potrebe za savjetnicima u odlučivanju o postojanju hereze jer se inkvizicija bavila samo *conversosima* i *moriscosima*. Kasnije, promjenom strukture heretika i pojavom raznih mističnih pokreta, služba *calificadoresa* postala je veoma značajna.[176]

4.1.3. Financiranje inkvizicije

Rowlings smatra kako je jedna od mnogih kritika upućenih Španjolskoj inkviziciji bila ona koja se ticala financiranja njene djelatnosti, to jest, da je imala veliku dobit od zaplijenjene imovine optuženih. Ona ističe kako su dugovi inkvizicije, tijekom cjelokupnog njenog postojanja, uvijek bili veći od dobiti.[177] Peters se slaže s time, navodeći kako su se prihodi inkvizicije smanjivali porastom broja osoblja te da je u riznici inkvizicije uvijek nedostajalo novca.[178] Ne zna se koliki je dio prihoda nastalog od zaplijenjene imovine optuženih išao španjolskoj kruni, a koliko samoj inkviziciji. Troškovi inkvizicije bili su veliki. Uključivali su troškove plaćanja osoblja, redovitih aktivnosti sudova, ali su uključivali i neke izvanredne troškove, poput izgradnje novih zgrada i sudova, prehrane zatvorenika i troškovi javnih presuda.[179] Vidal-Robert prepoznaje dvije glavne faze u financiranju inkvizicije. Prva faza obuhvaća razdoblje od uvođenja inkvizicije do 1560. godine. U ovome je razdoblju kraljevska riznica bila zadužena za financiranje inkvizicije te je plaćala sve njene troškove. Druga faza obuhvaća razdoblje od 1560. godine do ukidanja inkvizicije. Tijekom ovoga razdoblja, inkvizicija je uspostavila svoju vlastitu riznicu koja je bila

[175] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 99.
[176] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 263.-264.; E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 98.
[177] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 42.
[178] E. Peters, *Inquisition*, str. 91.
[179] P. Hocken, *The Marranos: A History in Need of Healing*, str. 26. (http://www.stucom.nl/document/0253uk.pdf, 4. svibnja 2015.); J. Vidal-Robert, „War and Inquisition: Social control in the Spanish Empire“, str. 7. (http://www.ub.edu/histeco/iberometrics/pdf/Vidal.pdf, 3. svibnja 2015.)

potpuno neovisna o kraljevskoj riznici. Sudovi su sami upravljali svojim prihodima i troškovima, ali su bili pod nadzorom *Supreme*.[180] S vremenom, financiranje inkvizicije nije bilo samo pomoću zaplijenjene imovine optuženih, nego je bilo nekih dodatnih izvora prihoda. Primarni izvori prihoda bile su, naravno, zapljene imovine i novčane kazne, ali se inkvizicija kasnije financirala i kupovanjem krunskih obveznica (*juros*), dobivanjem visokih kamata za pozajmice (*censos*) te kontroliranjem crkvenih službi.[181]

4.2. Sudski postupak

Glavno obilježje sudskog postupka inkvizicije bila je tajnovitost. Svi su se službenici inkvizicije, svi svjedoci i osumnjičeni morali zavjetovati na šutnju o svemu što se dogodilo unutar zgrade inkvizicije, nitko izvana nije smio znati o postupcima i aktivnostima inkvizicije.[182] Kao i sve vezano uz organizaciju Španjolske inkvizicije, i sudski je postupak bio veoma pažljivo osmišljen i provođen. Sastojao se od nekoliko dijelova koji su bili međusobno povezani te je jedan dio prethodio onom sljedećem. Temelj sudskog postupka bio je *edikt milosti*, nakon kojega bi slijedilo razmatranje dokaza i prikupljanje dodatnih svjedoka nakon čega bi uslijedilo uhićenje osumnjičenoga koji bi bio smješten u inkvizicijski zatvor. Potom bi se održalo suđenje, nakon čega bi, kao kraj sudskog postupka, bio organiziran *auto da fe* (čin vjere) na kojemu bi bile pročitane donesene presude.

4.2.1. Edikt milosti

U svrhu otkrivanja lažnih kršćana i heretika te kontrole stanovništva, Španjolska je inkvizicija poduzimala određene aktivnosti. Inkvizicijski je sud redovito, više puta godišnje, posjećivao gradove i sela kako bi dobio uvid u vjerski život njihovih stanovnika. Praksa posjećivanja gradova i sela naslijeđena je od papinske inkvizicije, ali je postajala sve rjeđa kako je vrijeme odmicalo i kako su inkvizitori postajali manje skloni dalekim putovanjima.[183] Prije nego što bi inkvizicijski sud stigao u određeno mjesto, lokalni bi svećenici propovijedali protiv hereze i poučavali stanovnike zajednice u tome kako mogu prepoznati određenu herezu.[184] Pretpostavljalo se da narodu neće biti poznati svi heretički običaji pa su tako bili opisani muslimanski, židovski,

[180] J. Vidal-Robert, „War and Inquisition: Social control in the Spanish Empire“, str. 6. (http://www.ub.edu/histeco/iberometrics/pdf/Vidal.pdf, 23. svibnja 2015.)
[181] L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxviii.
[182] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 472.
[183] M. Baigent, R. Leigh, *Inkvizicija*, str. 65.
[184] E. Peters, *Inquisition*, str. 91.

iluministički i protestantski vjerski običaji. Osim toga, bio je objašnjen način prepoznavanja djelovanja čarobnjaka i vještica, izrugivanja svetim običajima te raznih vjerskih prekršaja koji su se pojavljivali s vremenom.[185] Lokalno je svećenstvo najavljivalo dolazak suda inkvizicije i, nakon što bi isti stigao, svi bi se okupili pred crkvom ili u crkvi gdje bi inkvizitori čitali ponfikalne bule, a također bi se čitali i kraljevi edikti o imenovanju suda.[186] Jedan od inkvizitora tada bi održao propovijed i objavio *edikt vjere* kojim su svi prisutni pozvani da prijave sebe ili druge, ako su nešto vidjeli ili čuli o nekome što bi ga moglo označiti ili samo osumnjičiti kao heretika, bilo da je živ ili mrtav, prisutan ili odsutan.[187] Nakon pročitanoga *edikta vjere,* svi bi se svečano zakleli „da će služiti Bogu i kralju, slaviti i štititi svetu apostolsku rimsku crkvu i njenu vjeru, kao i sve one koji čine svetu inkviziciju".[188] Uz *edikt vjere*, bio je objavljen i *edikt milosti*. Tim se ediktom određivalo vrijeme milosti od trideset do četrdeset dana, tijekom kojih su svi, koji su smatrali da su pali u grijeh ili da su drugi pali u grijeh, trebali pristupiti sudu inkvizicije i iznijeti priznanje, inače bi im prijetila kazna izopćenja. Ako bi se iskreno pokajali, bio im je obećan oprost grijeha bez teških kazni te bi bili oslobođeni od smrtne kazne i zapljene imovine. Umjesto toga, bila bi im propisana neka lakša kazna.[189]

Denuncijacije su bile predstavljene kao dužnost svakog dobrog kršćanina, te se od ljudi očekivalo da izdaju i najbliže osobe. Gordon napominje kako se od supružnika očekivalo da izdaju jedno drugo, da roditelji izdaju svoje dijete ili dijete roditelje, da ispovjednik izda svoje vjernike. Poticanjem denuncijacija željela se umanjiti i ukloniti svaka čast i naklonost prema drugima.[190] Upravo su denuncijacije bile ključne kako bi pokajnik bio ponovno primljen u Crkvu te dobio lakšu kaznu. Baigent i Leigh tvrde kako se iz ovoga može vidjeti djelovanje psihološkog mehanizma procesa denuncijacije time što su se ljudi počeli koristiti inkvizicijom kako bi se osvetili svojim susjedima ili rođacima zbog nekih svađa ili sporova, ili kako bi se riješili konkurencije u nekom poslu. Svatko je mogao optužiti svakoga te se počeo širiti strah i nemir među stanovništvom.[191] Kako bi spriječili da budu prijavljeni od drugih, mnogi su se sami prijavljivali (*espontaneados*), u nadi da će dobiti lakšu kaznu, ali to se obećanje ponekad nije ispunilo. Ako bi netko denuncirao premalo sukrivaca, njegovo bi se priznanje moglo smatrati nepotpunim te bi ga se ipak kaznilo. Nepotpuno priznanje značilo je nedostatak kajanja, a za

[185] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 100.
[186] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 76.
[187] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 99.
[188] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 76.
[189] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 457.
[190] Janet Gordon, *The Spanish inquisition: Its Heroes and Martyrs*, William P. Nimmo, Edinburgh 1870., str. 5.
[191] M. Baigent, R. Leigh, *Inkvizicija*, str. 66.

nedostatak kajanja smatralo se i ako bi netko štitio svoje najbliže.[192] Smatrani su lažnim pokajnicima te bi, u slučaju da se pojave dokazi i optužbe protiv njih, bili podvrgnuti najstrožem postupku.[193] Sve informacije koje su prikupljene u priznanjima i denuncijacijama pozorno su bilježene. Denuncijacije su bile tajne te se time dovodila u pitanje pouzdanost svjedoka i kvaliteta svjedočenja.[194]

4.2.2. Uhićenje

Postupak denuncijacije označavao je preliminarnu fazu u otkrivanju heretika te svaka denuncijacija nije odmah vodila uhićenju i sudskom postupku.[195] Službenici inkvizicije bilježili su optužbe dane pod prisegom koje su morale biti potvrđene nešto kasnije kako bi ušle među dokaze optužnice. Kada je učinjena prvotna denuncijacija, inkvizitori su nastavili tražiti dodatne svjedoke protiv osumnjičenog ili su čekali da se dobrovoljno prijavi još svjedoka. Tako je moglo proći i po nekoliko mjeseci između prve denuncijacije i uhićenja.[196] Onima koji su bili svjedoci optužbe postavljana su pitanja o svemu što znaju ili su čuli o optuženome, ali im nije rečeno kakve će posljedice snositi njihove denuncijacije i izjave.[197]

Prije nego što se odlučilo o nastavku slučaja protiv nekog osumnjičenika, inkvizitori su okupili teološke savjetnike i pomagače (*calificadores*) koji su razmatrali sve prikupljene dokaze i odlučivali o tome pripadali li određeni prekršaj nekoj od hereza ili nekom vjerskom prekršaju.[198] Ako bi se složili da postoji dovoljno dokaza o herezi ili vjerskom prekršaju, inkvizicijski bi tužitelj podignuo optužbu i donio zapovijed o uhićenju.[199] No, ponekad se događalo da za neke osobe nije bilo prikupljeno dovoljno ili nimalo dokaza kako bi ih se uhitilo, a bili su otprije pod budnim okom inkvizicije. U takvim se situacijama bilo koja sumnja mogla smatrati dokazom protiv njih te bi bili uhićeni.[200] *Suprema* je upozoravala na ovakva nepravilna uhićenja te je naglašavala kako nitko ne smije biti uhićen bez dokaza ili konkretnog razloga, ali ta upozorenja ponekad nisu bila uspješna.

[192] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 102.
[193] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 459.
[194] E. Peters, *Inquisition*, str. 92.
[195] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 31.
[196] L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxiii.; P. Hocken, *The Marranos: A History in Need of Healing*, str. 24. (http://www.stucom.nl/document/0253uk.pdf, 4. svibnja 2015.)
[197] J. Gordon, *The Spanish inquisition: Its Heroes and Martyrs*, str. 5.
[198] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 31.
[199] E. Peters, *Inquisition*, str. 92.
[200] J. Gordon, *The Spanish inquisition: Its Heroes and Martyrs*, str. 5.

Lucka navodi kako je za uhićenje bilo dovoljno ako bi netko uvrijedio nekog službenika inkvizicije.[201]

Uhićenja su se uglavnom događala noću. Za njih su bili zaduženi *familijari,* obučeni u crno, te su svoju zadaću izvršavali u najvećoj tajnosti i tišini, tako da susjedi osumnjičenoga nisu znali koji je razlog njegovog naglog nestanka. Osumnjičenici nisu znali što se događa i koji je razlog dolaska *familijara,* te nisu imali vremena sakriti svoje stvari koje bi mogle biti iskorištene kao dokaz protiv njih.[202] Lucka navodi kako su ponekad osumnjičenici, od straha pred uhićenjem, počinili samoubojstvo. Postojale su i situacije kada su neki pravovremeno bili upozoreni o uhićenju te su pobjegli pred *familijarima*. Sud je odmah poslao za njima potjeru te je u kratkom vremenu većina bjegunaca ipak bila uhićena i odvedena u zatvor.[203] Nakon što bi osumnjičeni dospio u zatvor, njegova je imovina bila zaplijenjena i popisana te zadržana od inkvizicije sve dok se ne bi odlučilo o daljnjem tijeku slučaja.[204]

Dok je osumnjičeni bio u zatvoru, njegova se imovina prodavala kako bi ga se moglo uzdržavati tijekom pritvora. U početku je obitelj osumnjičenoga ostajala bez ičega te nije bilo odredbe o njihovom uzdržavanju. Tek je 1561. godine doneseno pravilo koje je odredilo da je djeci i ostalim članovima obitelji osumnjičenog dopušteno djelomično uzdržavanje od jednog dijela zaplijenjene imovine.[205] Međutim, određeno je da će se članovi obitelji sami morati pobrinuti za svoje uzdržavanje, ukoliko među njima postoji netko tko je sposoban za rad. Kasnije je uzdržavanje od zaplijenjene imovine bilo ograničeno na određeno razdoblje jer su ponekad suđenja bila produžena pa bi inkvizicija uzdržavanjem obitelji osumnjičenog morala trpjeti velike materijalne gubitke.[206]

4.2.3. Zatvor

Svatko tko bi dospio u inkvizicijski zatvor izgubio bi, osim imovine, i svoj ugled i čast. Pri tome nije bilo bitno je li osumnjičeni kriv ili nevin.[207] Gordon navodi kako su postojale tri vrste inkvizicijskih zatvora koje su se razlikovale po strogoći uvjeta u njima – javni, povremeni te tajni zatvori. Prvi, javni zatvori, bili su prozračni s dobro osvijetljenim prostorijama te su bili namijenjeni zatvorenicima koji nisu bili osumnjičeni za herezu, nego za druge vjerske prekršaje.

[201] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj,* str. 104.
[202] J. Gordon, *The Spanish inquisition: Its Heroes and Martyrs,* str. 6.-7.
[203] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 104.
[204] E. Peters, *Inquisition,* str. 92.
[205] M. Baigent, R. Leigh, *Inkvizicija,* str. 67.-68.
[206] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 500.
[207] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 104.

Druga vrsta zatvora ili povremeni zatvori, također su bili dobro osvijetljeni te umjereno udobni, a bili su namijenjeni onima koji su bili osumnjičeni za herezu, ali su bili u milosti inkvizicije iz nekog određenog razloga. Treća vrsta zatvora bila je namijenjena onima koji su bili osumnjičeni za herezu i heretičke sklonosti i tako činili glavni cilj inkvizicije.[208] Tajni su zatvori bili u sklopu zgrade inkvizicije te je na taj način zatvorenik mogao u bilo kojem trenutku biti doveden u prostoriju za saslušanja, bez izlaganja javnosti. Kada bi inkvizicijski zatvori bili pretrpani, inkvizicija bi kao zatvor zakupila stambene zgrade ili bi kao pomoćni zatvori služili samostani, opskrbljeni ćelijama za pritvor.[209] U početku su svi zatvorenici morali biti u zasebnim ćelijama, ali se to kasnije promijenilo. Unatoč tome što nisu smjeli razgovarati jedni s drugima, smjeli su imati društvo u ćeliji. Ako zatvori nisu bili pretrpani, za muškarce je i dalje bilo poželjno da budu sami u ćelijama, dok je ženama bilo dopušteno društvo kako bi im se omogućila zaštita od njihovih tamničara.[210]

Lea tajne zatvore opisuje kao uske, mračne, vlažne i prljave prostorije, preplavljene štetočinama, u kojima su zatvorenici stavljeni u teške lance i tako prikovani za zid.[211] Llorente napominje kako su zatvorske ćelije bile jako malo osvijetljene te da su u njih ulazile samo zrake svjetlosti kroz male proreze na zidu. Prema tome, zatvorenici nisu mogli raspoznavati predmete koji su im se nalazili u ćeliji. Budući da je ćelija bila veoma mala, mnogi su spavali na podu, na kojem su tepisi brzo istrunuli od vlage.[212] Ćelije su bile izgrađene tako da bude omogućeno tajno špijuniranje ponašanja zatvorenika. Zatvori inkvizicije bili su pomno čuvani, što ponekad nije bio slučaj s pojedinim zatvorima toga doba.[213] Za razliku od javnih i povremenih zatvora, u tajnim su zatvorima zatvorenici držani u strogoj izolaciji od trenutka uhićenja te im nije bio dopušten nikakav kontakt s vanjskim svijetom. Nisu mogli primati informacije o svojim bližnjima ni o optužbama kojima ih se teretilo. Čak ni inkvizitori ni ostali službenici nisu smjeli komunicirati s njima, osim u prisutnosti nekog drugog službenika inkvizicije. To se s vremenom promijenilo, te su kasnije zatvorenici mogli komunicirati s vanjskim svijetom uz posebnu dozvolu, i u prisutnosti inkvizitora ili bilježnika. Mnogi su u ovakvim uvjetima poludjeli, počinili samoubojstvo, ili umrli od posljedica bolesti zbog nehigijenskih uvjeta koji su vladali u zatvoru.[214] Samoubojstvo se

[208] J. Gordon, *The Spanish inquisition: Its Heroes and Martyrs*, str. 7.
[209] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 105.; H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 507.
[210] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 518. i 524.
[211] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 1, str. 211.
[212] J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 102.
[213] P. Hocken, *The Marranos: A History in Need of Healing*, str. 24. (http://www.stucom.nl/document/0253uk.pdf, 4. svibnja 2015.)
[214] M. Baigent, R. Leigh, *Inkvizicija*, str. 68.; H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 514.

smatralo izravnim dokazom osumnjičenikove hereze.[215] Osumnjičenima su u pravilu trebali biti uskraćeni svi sakramenti, ali su o ispovijedi i pričesti postojala oprečna mišljenja pa se tako provodila praksa da se nijednom čovjeku na umoru ne smije odbiti prilika za odrješenje i oprost grijeha.[216] Baigent i Leigh ističu još jednu zanimljivu činjenicu – inkvizicijski su zatvori, unatoč uvjetima koji su u njima vladali, bili smatrani boljima od svjetovnih zatvora. Ponekad su se obični zločinci sami prijavljivali kao heretici, samo da bi se iz svjetovnih zatvora prebacili u inkvizicijske zatvore.[217] Inkvizitori su, prema propisima, imali obvezu pregledavati uvjete u zatvoru nekoliko puta na godinu, kako bi se osiguralo poštivanje standarda određenih za zatvore.[218]

4.2.4. Suđenje

Prema Torquemadinim uputama, određeno je razdoblje od deset dana koje je trebalo proteći između uhićenja i predstavljanja optužbe. Nakon isteka toga vremena, slučajevi su, po pravilu, trebali biti riješeni i zaključeni. No, ta se odredba uglavnom nije poštivala, pa su tako mnogi osumnjičenici u zatvoru proveli po nekoliko mjeseci, čak i po nekoliko godina, prije nego bi saznali koje su optužbe postavljene pred njih.[219] Osumnjičeni je već unaprijed bio smatran krivim te je prilikom sudskoga postupka trebao dokazati svoju nevinost ili priznati krivnju.[220]

Prije pokretanja službenog sudskog postupka, inkvizitori bi s osumnjičenim održali tri saslušanja, tijekom kojih bi od njega tražili dva odgovora: priznanje svoje vlastite krivnje, izraz kajanja i zahtjev za oproštenjem, te popis svih osoba koje su bile uključene u iste aktivnosti zbog kojih je i on optužen.[221] Ti su sastanci bili poznati kao tri opomene. Njima se osumnjičenom savjetovalo da kaže cijelu istinu, bez da nešto zataji od onoga što je rekao ili učinio protivno vjeri. Inkvizitori bi mu postavljali pitanja o njegovom podrijetlu, a ako je osumnjičeni slučajno imao židovske ili maurske pretke ili pretke osuđene i osumnjičene od strane inkvizicije, to je dodatno bilo iskorišteno protiv njega. Morao je ponoviti najbitnije molitve, a ako bi ih zaboravio iz nekog razloga ili pogriješio prilikom recitiranja, i to se zabilježilo kao dokaz njegove krivnje.[222] Također, osumnjičeni se prilikom ovih sastanaka morao zakleti da će šutjeti o svemu što je bilo povezano s njegovim slučajem. Osim pitanja o podrijetlu, osumnjičenomu su postavljana pitanja o dobi,

[215] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, str. 522.
[216] E. Peters, *Inquisition*, str. 92.; E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 105.
[217] M. Baigent, R. Leigh, *Inkvizicija*, str. 68.
[218] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 31.
[219] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 76.
[220] M. Baigent, R. Leigh, *Inkvizicija*, str. 67.
[221] P. Hocken, *The Marranos: A History in Need of Healing*, str. 25. (http://www.stucom.nl/document/0253uk.pdf, 4. svibnja 2015.)
[222] J. Gordon, *The Spanish inquisition: Its Heroes and Martyrs*, str. 8.

zanimanju te koliko je vremena proveo u zatvoru od uhićenja. Nakon prvih pripremnih pitanja, inkvizitori bi ga upitali zna li koji je razlog njegovog uhićenja, a ako je odgovor bio negativan, krenulo se s konkretnim opomenama. Optuženome je bilo rečeno da nitko nikada nije bio uhićen bez dovoljno dokaza o njegovoj krivnji. Time ga se željelo uvjeriti da je doveden u zatvor na temelju konkretnih optužbi. Od njega je zatraženo da razmisli i prisjeti se svega za što bi mogao biti kriv, on sam ili druge osobe. Opomene su ponavljane u intervalima.[223]

Ako optuženi ni nakon opomena nije priznao svoju krivnju, pokrenuto je suđenje. Suđenje je započinjalo iznošenjem popisa optužbi od strane tužitelja, koji bi usmeno optužio osumnjičenog za herezu ili vjerski prekršaj. Iz popisa optužbi bili su izostavljeni svi detalji koji bi osumnjičenome pomogli u raspoznavanju osoba koje su svjedočile protiv njega.[224] Zanimljivost u vezi popisa optužbi jest ta da je svaka iznesena činjenica o osumnjičenome od strane svakog pojedinog svjedoka bila zabilježena kao posebna optužba, pa se tako jedna optužba zapravo činila poput pet ili šest. Ovime se željelo zbuniti osumnjičenika jer bi time dobio dojam kako ga se optužuje za nekoliko različitih zločina, te je u odgovaranju na optužbe mogao biti sam sebi proturječan.[225] Na iznesene je optužbe morao odmah odgovoriti, te su mu postavljana unakrsna pitanja na koja je bilo teško odgovoriti. Ako bi konačno priznao svoju krivnju, preostalo mu je samo čekati izricanje presude. U slučaju da ne prizna, bio bi vraćen u zatvor i tamo bi ostao jedno određeno vrijeme, ovisno o mišljenju inkvizitora. Ponekad bi se događalo da su tako ostajali u zatvoru po pet, deset ili čak dvadeset godina. Inkvizitorima su davane upute kako osumnjičene nagovoriti na priznanje. Među takvim uputama bile su one koje govore kako se inkvizitor treba prema osumnjičenome pokazati dobronamjernim i ljubaznim, da izjavi kako mora otputovati na dalek put i da ne zna o danu povratka, da se osumnjičenome dovede neki navodni heretik koji bi ga nagovorio na priznanje, i slično.[226]

Osumnjičeni je imao pravo na branitelja, te ga je mogao birati s danog mu popisa. Budući da su mu njihova imena bila nepoznata, izabrao je bilo kojega od njih. Branitelj je već bio pripravan te je bio pozvan u prostoriju za saslušanja.[227] Branitelj je zapravo bio jedan od službenika suda kojem su ovlasti bile veoma ograničene. Osim toga što se susreo s klijentom po prvi puta na licu mjesta, privatna je komunikacija između njih bila izričito zabranjena. Iako se zakleo da će svim snagama braniti osumnjičenog, njegova je prava dužnost zapravo bila uvjeriti ga da prizna svoju krivnju.

[223] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 38.-39.
[224] L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxiv.
[225] J. Gordon, *The Spanish inquisition: Its Heroes and Martyrs*, str. 9.
[226] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 107.
[227] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 52.

Nije smio davati prijedloge o obrani, osim onih koje je dao sam osumnjičeni. Njegove su vlastite inicijative bile potisnute.[228]

Nakon što je izabran, branitelj je dobio kopiju dokumenta o slučaju, bez podataka o svjedocima optužbe. Ponovno bi pročitao optužbe protiv osumnjičenoga, nakon čega je mogao pristupiti njegovoj obrani, ako je smatrao da postoje temelji za obranu. Osumnjičeni je imao pravo naznačiti svjedoke koji bi svjedočili u njegovu obranu, ali je i to bilo ograničeno s obzirom na to da mu nisu bila poznata imena svjedoka optužbe. Osim toga, njihovim se iskazima nije pridavala velika važnost, svaka je sumnja u njihovo vjersko ponašanje bila dovoljna da se odbije njihov iskaz.[229] Ta se strategija pozivanja svjedoka koji bi bacili sumnju na neke od optužbi nazivala *indirectas*. Osumnjičeni je mogao pozvati svjedoke koji bi svjedočili o njegovim kršćanskim uvjerenjima i vrlinama, strategija poznata pod nazivom *abonos*. Postojala je još jedna strategija, *tachas*, kojom je osumnjičeni mogao poništiti svjedoke optužbe imenujući pojedince koje je smatrao svojim neprijateljima.[230] Ni osumnjičeni, ni njegov branitelj nisu smjeli ispitivati svjedoke obrane. To su mogli samo inkvizitori koji bi ih pozvali ako su bili u blizini ili bi poslali svoje povjerenike u slučaju da žive u udaljenim predjelima zemlje. Takav je svjedok mogao odgovoriti potvrdno ili niječno na pitanja, dati neke nejasne detalje, ili čak reći da ništa ne zna. Ponekad se događalo da nisu ni htjeli svjedočiti u osumnjičenikovu korist kako ne bi na sebe privukli pozornost inkvizicije. Nakon što su prikupljene izjave svjedoka obrane, osumnjičeni je bio obaviješten o njima te mu je postavljeno pitanje želi li nešto prokomentirati.[231] Ponekad je za sve te aktivnosti bilo potrebno duže vrijeme. Sud se mogao sastajati nekoliko puta tijekom nekoliko godina, prije nego što bi svi svjedoci bili saslušani i bili izneseni svi dokazi. Nakon što bi sva saslušanja bila završena, inkvizicijski je sud okupio odbor sastavljen od inkvizitora, lokalnih teoloških savjetnika te predstavnika biskupa (*consulta de fe*), koji bi odlučio o konačnoj presudi – krivnji ili nevinosti osumnjičenog.[232]

4.2.5. Tortura

U slučaju da tijekom suđenja osumnjičeni nije htio priznati svoju krivnju ili ako su se prikupljeni dokazi činili dvosmislenima ili nedovoljnima, inkvizitori su pristupili torturi. No,

[228] L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxiv.; H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 46. i 49.
[229] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 106.; J. Gordon, *The Spanish inquisition: Its Heroes and Martyrs*, str. 12.
[230] L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxiv.
[231] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 65.
[232] E. Peters, *Inquisition*, str. 93.

inkvizitori nisu sami mogli odlučiti o njenoj primjeni, nego se, u pravilu, morala okupiti *consulta de fe*, kako bi se zajednički donijela odluka o tome ima li razloga za primjenu torture.[233] Iako se smatra kako je Španjolska inkvizicija koristila najokrutnije metode torture, to nije sasvim točno. Tortura je bila korištena i u svim ostalim sudovima kako bi se iznudila priznanja, a njihove su metode bile još strožije i okrutnije. Upotreba torture u Španjolskoj inkviziciji bila je manje česta nego u svjetovnim sudovima jer je inkvizicijskim sudovima bilo zabranjeno prolijevanje krvi.[234] Rowlings donosi podatak da je samo oko četvrtina osumnjičenika za herezu bila podvrgnuta mučenju. Navodi kako se tortura primjenjivala selektivno u određenim razdobljima.[235] Tijekom vremena, mijenjala je svoj oblik i metode, ali nikada nije bila potpuno ukinuta, te se nije primjenjivala na sve osumnjičene. Leposavić navodi kako primjena torture nije bila korištena u slučajevima raznih vjerskih prekršaja, poput bigamije, preljuba, psovki, kleveta i slično. Razlog smanjenoj primjeni torture možda se može pronaći u razvoju društva i u novim društvenim prilikama.[236]

Tortura se provodila u posebnim prostorijama suda, a obično je to bio podzemni trezor. Llorente slikovito opisuje neke od tih prostorija tvrdeći kako je atmosfera u njima bila obilježena dubokom tišinom, koja je dodatno naglašena svjetlom dviju baklji koje su gorile i tako donosile tračak svjetlosti u prostoriju, prikazujući razne instrumente torture.[237] Nakon što bi se donijela odluka o primjeni torture, osumnjičeni je odveden u sobu za saslušanje kako bi mu se priopćila donesena odluka. Još bi mu se jednom pružila prilika da prizna svoju krivnju. Mnogi bi od straha pred torturom priznali sve što se od njih tražilo. Onima koji bi i dalje ustrajali na šutnji, pročitana je službena odluka o primjeni torture te bi bili odvedeni u podzemne prostorije.[238]

Torturi su morali biti prisutni barem jedan inkvizitor i crkveni predstavnici, te bilježnik koji je bilježio sve što bi se događalo tijekom postupka, bilježeći čak i svaki krik žrtve. Također, u prostoriji za torturu uvijek je morao biti prisutan liječnik koji bi prije primjene torture dao svoje stručno mišljenje o tome može li žrtva izdržati mučenje, i koji bi bio u blizini ako bi se nešto dogodilo tijekom provođenja postupka. Za torturu je bio zadužen krvnik, i to obično javni krvnik

[233] L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxv.
[234] T. Madden, „The Truth About the Spanish Inquisition“, str. 7. (http://www.catholiceducation.org/en/controversy/the-inquisition/the-truth-about-the-spanish-inquisition.html, 1. svibnja 2015.); H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 2.
[235] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 33.
[236] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 105.-108.
[237] J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 103.
[238] M. Baigent, R. Leigh, *Inkvizicija*, str. 69.-70.

koji se nije smio obraćati žrtvi.[239] Inkvizicija je uposlila javnog krvnika jer je ponekad bilo teško pronaći osobu koja bi obavljala ovaj posao. Krvnik nije bio omiljena osoba pa se njegov identitet obično morao prikriti. S vremenom mu je bilo dopušteno nošenje maske.[240]

Llorente objašnjava da je osumnjičeni u prostoriju za torturu bio doveden prije inkvizitora i ostalih službenika inkvizicije te da je tada bio svučen, sve do donjeg rublja. Zatim bi došli inkvizitori, službenici inkvizicije i krvnik – svi odjeveni u dugačke ogrtače i kostrijeti, glave pokrivene kapuljačom kako bi im se mogle vidjeti samo oči, nos i usta.[241] Inkvizitori bi poticali osumnjičenog da prizna svu istinu, pod prijetnjom da će inače biti mučen sve dok ta istina ne bude izašla na vidjelo. Osim priznanja o svojoj krivnji, od njega su se očekivali i dodatni dokazi koji bi se mogli iskoristiti protiv drugih, čime bi mogli biti omogućeni novi slučajevi i nove optužbe. Mnogi su u strahu od primjene torture, ali ponajviše prilikom torture, davali imena koja su im prva pala na pamet ili bi dali imena koja je inkvizitor želio čuti.[242]

Budući da je Španjolska inkvizicija uposlila javne krvnike, tako su i njene metode torture bile slične onima svjetovnih sudova, samo malo blaže. Postojalo je univerzalno pravilo da se tortura smije primijeniti samo jednom, osim u slučaju pojavljivanja novih dokaza. No, pronašao se način kako izbjeći to pravilo. Tortura je mogla biti prekinuta i s njom se moglo nastaviti nakon nekog vremena kada god inkvizitori ne bi bili zadovoljni odgovorima osumnjičenog ili kada osumnjičeni više ne bi mogao izdržati torturu. Tako se tortura mogla ponavljati s vremena na vrijeme.[243] Osim pravila o zabrani prolijevanja krvi, bilo je određeno da život osumnjičenog ne smije biti u smrtnoj opasnosti te da ne smije biti osakaćen do kraja života. Unatoč toj zabrani, događalo se da su poneki umrli tijekom torture ili bi im se prolila krv. Inkvizitori su na samom početku objasnili osumnjičenom da bi u takvom slučaju to bila njegova krivica zbog odbijanja priznanja, a ne krivica suda.[244]

Španjolska je inkvizicija uglavnom koristila nekoliko već ustaljenih metoda, od kojih su najčešće bile tortura vodom, vatrom i užadima. Tortura vodom nazivala se *toca* ili *agua*. Osoba bi bila smještena na drveni instrument u obliku žlijeba koji nije imao dna, osim jednog postolja prikladno za veličinu ljudskog tijela. Ruke i noge bile su čvrsto svezane, a tijelo je bilo postavljeno u takvom

[239] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 16.-18.
[240] M. Baigent, R. Leigh, *Inkvizicija*, str. 71.
[241] J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 103.-104.
[242] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 110.; M. Baigent, R. Leigh, *Inkvizicija*, str. 69.
[243] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 18.
[244] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 110.-111.

položaju da je glava bila u nižem položaju od nogu. Time je osobi bilo otežano disanje. Osim što je bila toliko čvrsto zavezana da joj se užad, koju je svako malo krvnik sve više zatezao, urezivala u meso, krvnik bi joj u dno grla stavio komadić mokrog finog lana koji bi joj prekrivao i nosnice. Nakon toga bi joj se ulijevala velika količina vode u usta i nos, puštajući vodu da polako natapa lanenu tkaninu. To je trajalo veoma dugo. Osoba nije mogla disati i gutati jer bi joj na taj način lanena tkanina ulazila sve dublje u grlo. Time se željelo simulirati utapanje.[245]

Tortura pomoću užadi nazvana je *garrucha*. Osobi je pri tome na stopala zavezano teško kamenje ili utezi od drveta ili željeza, dok su joj ruke bile zavezane iza leđa. Uže je prolazilo kroz kolotur privezan za stup te je osoba bila polako podizana do krova prostorije, sve dok ne bi bila postignuta maksimalna bol. Bila bi zadržana u tom položaju jedno vrijeme, a zatim naglo spuštena, što je za posljedicu imalo iščašenje udova. Ponekad bi se osobi vješalo još više utega na stopala, te bi ju se tako podizalo i spuštalo u više navrata.[246] Korištena je još jedna metoda torture pomoću užadi, a to je bila *porto*. Ovom se metodom osobu užadima čvrsto privezalo za drveni stalak, nakon čega bi krvnik sve više i više zatezao užad sa svih strana i time povlačio ruke i noge na različite strane, rastežući tijelo osobe.[247]

Tortura vatrom bila je nešto manje korištena od ostalih metoda. Pri toj bi torturi krvnik osobi zavezao ruke i noge tako čvrsto da nije mogla promijeniti svoj položaj te bi ih premazao nekom vrstom ulja ili masti. Zatim bi osoba bila postavljena pred vatru i ostavljena u tom položaju sve dok vatra ne bi prodrla kroz meso i dok se ne bi pojavile kosti i tetive.[248] U slučaju da inkvizitor nije bilo zadovoljan primjenom određenih metoda torture, mogao je samostalno koristiti složeniji oblik torture ili je mogao kombinirati razne metode. Time je prelazio dopuštene granice pa je bilo dosta prigovora na razne zloupotrebe inkvizitora. Tražilo se uplitanje vlasti kako bi se sudovi pridržavali određenih pravila i kako se ne bi događale zloupotrebe ovlasti.[249]

Ako bi osumnjičeni priznao sve optužbe kojima ga se teretilo, morao je svoje priznanje potvrditi idući dan. To se činilo zato jer se vjerovalo kako bi osumnjičeni, podvrgnut torturi, priznao sve što se tražilo od njega. Osumnjičeni je morao potvrditi priznanje, iako ta potvrda ponekad nije bila iskrena, nego je bila potaknuta prijetnjom ponovnog mučenja. Bio bi doveden u prostoriju za

[245] J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 104.; E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 111.
[246] J. Gordon, *The Spanish inquisition: Its Heroes and Martyrs*, str.11.; M. Baigent, R. Leigh, *Inkvizicija*, str. 70.; E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 111.
[247] L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxv.
[248] J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 106.
[249] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 103.

saslušanja te mu je bilo pročitano njegovo priznanje.[250] U slučajevima da osumnjičeni nije priznao ni primjenom torture, pravila su nalagala da tada treba biti oslobođen svih optužbi i pušten na slobodu jer je dokazao svoju nevinost. Unatoč tom pravilu, pronašli su se načini njegovog zaobilaženja. Naime, inkvizitorima je bilo savjetovano da tada uzmu u obzir prirodu dokaza, stupanj torture, osobine i dob osumnjičenog. Odluka o daljnjem postupku bila je prepuštena sudu. Lea i Lucka navode kako se učestalost izdržljivosti pri primjeni torture bez priznanja može objasniti i podmitljivošću krvnika, a ne samo nevinošću osumnjičenih.[251]

4.2.6. Presude i kazne

Iako su donesene odmah nakon suđenja, presude nisu bile službeno objavljene sve do početka čina vjere (*auto da fe*). Ako se inkvizitori i zbor teoloških savjetnika nisu uspjeli dogovoriti o konačnoj presudi, slučaj bi bio upućen *Supremi* na razmatranje. Presuda je mogla imati četiri moguća ishoda: osumnjičeni je mogao biti potpuno oslobođen optužbi, osuđen na pokoru, *pomiren sa crkvom* ili osuđen na smrt (osobno ili *u liku*). Što se tiče oslobađajuće presude, ona je mogla nastupiti nakon što su osumnjičeni izdržali torturu bez priznanja i tako dokazali svoju nevinost ili ako nije bilo dovoljnih ili potpunih dokaza protiv njih.[252] Slučaj je mogao biti i suspendiran. Osumnjičeni bi i dalje bio pod sumnjom, a ako bi se pojavili novi dokazi, slučaj je mogao ponovno biti otvoren i pokrenut.[253] Osuda na pokoru bila je namijenjena onima koji su potpuno priznali svoju krivnju prije završetka suđenja i koji su imenovali ostale krivce. Njima je pokora bila određena prema težini krivnje te im je nametnuta lakša (*de levi*) ili teža kazna (*de vehementi*). Za one koji su se prije završetka suđenja pokajali te bi nakon toga ponovno počinili neki prekršaj, određena je presuda koja se nazivala *pomirenje s crkvom*. To je značilo da su ponovno primljeni u crkvenu zajednicu, ali su im zato bile određene i puno teže kazne.[254] Na smrt su bili osuđeni oni koji nisu htjeli priznati svoju krivnju i pokajati se, oni koji su jednom već bili osuđeni pa se ponovno vratili svojoj herezi i oni koji su se vratili herezi nakon preobraćenja na kršćanstvo.[255]

Budući da Španjolska inkvizicija nije nikoga mogla osuditi na smrt, osmišljena je presuda nazvana *relaksacija svjetovne ruke*. Time je inkvizicija svjetovnim vlastima predala osuđenike na smaknuće (spaljivanje) koje je uvijek obavljano izvan grada nakon završene objave presuda.

[250] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 27.-28.
[251] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 113.; H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 30. i 32.
[252] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 34.
[253] E. Peters, *Inquisition*, str. 93.
[254] L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxvi., H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 34.
[255] M. Baigent, R. Leigh, *Inkvizicija*, str. 71.

Osoba je mogla biti spaljena osobno, *u kostima* (ako je osoba osuđena nakon smrti) ili *u liku* (ako je osoba osuđena u odsutnosti). Ako bi netko priznao krivnju putem do lomače, bio je ugušen prije paljenja vatre.[256] Pravilo spaljivanja osobe koja je umrla prije svoje osude trebalo je biti primijenjeno na bilo koju osobu koja je umrla unutar pedeset godina, iako su postojali slučajevi kada su iskopane i spaljene kosti osoba koje su bile u zemlji puno duže od tog razdoblja.[257]

4.2.6.1. Lakše kazne

Lakše su se kazne obično sastojale od obveznog službenog odricanja hereze pod prisegom. Tom se činu pristupalo s velikom pozornošću. Pokajnik bi se pred križem i s rukama na Evanđelju zakleo da se odriče svake vrste hereze, posebno one za koju je optužen. Zatim se zakleo da će uvijek poštivati pravu vjeru te da će biti potpuno podređen papi. Obvezao se i da će izvršiti svaku pokoru koju mu inkvizicijski sud odredi.[258] Osim odricanja pod prisegom, optuženi za lakše prekršaje ponekad su morali izvršiti neke duhovne kazne koje su obično bile pridodane ostalim kaznama, najčešće novčanim. Među njih se može ubrojiti post, čitanje molitvi, odlazak na hodočašća u određena mjesta, pokajničko sudjelovanje na misama i drugim liturgijskim svečanostima ili prisustvovanje svakom činu vjere tijekom određenog razdoblja.[259] U lakše se kazne ubrajao i progon, što je bila poprilično česta kazna. Progon je mogao biti izrečen sam za sebe ili zajedno s još nekom kaznom. Trajanje progona ovisilo je o pojedinom slučaju, pa je tako raspon mogao biti od nekoliko mjeseci i godina do kraja života. Osuđenik nije morao biti prognan iz cijele zemlje, većinom je progon bio ograničen na određena mjesta kojima mu nije bio dopušten pristup.[260]

4.2.6.2. Teže kazne

Ove su kazne bile oštrije, a njihov je cilj bilo javno poniženje osuđenika. Među težim kaznama može se spomenuti bičevanje, koje se obavljalo na prvi dan poslije svečane objave presuda. Osuđenici su oko vrata imali uže s čvorovima čiji je broj označavao broj udaraca. Jedan je čvor označavao sto udaraca, dva čvora dvjesto udaraca i tako dalje. Bičevanje je kao kazna bilo veoma često, a kao dovoljan broj udaraca smatralo se sto udaraca. Osuđenici su, goli do pasa, prolazili ulicama u povorci koja je bila popraćena velikim brojem ljudi. Osim toga što su bili podvrgnuti

[256] E. Peters, *Inquisition*, str. 94.; L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxvi.
[257] J. E. Longhurst, *The Age of Torquemada*, str. 131.
[258] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 115.
[259] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 114.; E. Peters, *Inquisition*, str. 94.
[260] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 126.-127.

bičevanju, ponekad se događalo da je narod na njih bacao i kamenje. Postojala je i kazna poznata pod nazivom poruga ili sramota (*vergüenza*). Kao i oni koji su osuđeni na bičevanje, osobe osuđene na porugu prolazile su ulicama na sličan način, ali nisu bile stvarno bičevane.[261] Jedna od najgorih kazni na koje su osobe mogle biti osuđene bila je služba na galijama. Ta je kazna bila izum Španjolske inkvizicije, a uveo ju je kralj Ferdinand iz potrebe za snažnom mornaricom. Budući da su mu trebali brojni veslači, inkvizicijski su sudovi mnoge osuđivali na ovu službu kako bi udovoljili vladaru, ne vodeći brigu o sposobnosti osoba za taj posao.[262]

Među teže se kazne ubraja i nošenje *sanbenita*. Lucka navodi kako je to bio „dug haljetak, sličan košulji, žute boje, koji je imao na prsima i na leđima veliki križ, a kasnije križ svetog Andrije".[263] S upadljivim crvenim križem, *sanbenito* je bio simbol kajanja i ispaštanja. Bio je poznat i pod nazivom *blažena košulja.* Oni koji su osuđeni za manje hereze morali su ga nositi jedno određeno vrijeme u javnosti, nakon čega bi bio obješen u njihovim župnim crkvama. S druge strane, oni koji su bili osuđeni zbog većih hereza morali su ga nositi do kraja života. Skidanje *sanbenita* bez dopuštenja inkvizicije bilo je strogo zabranjeno. Osuda na nošenje *sanbenita* nanosila je osuđeniku i svim njegovim bližnjima veliku sramotu jer je služio kao znak njihove krivice.[264] Osim što je samo nošenje predstavljalo sramotu, još je veću sramotu predstavljalo izlaganje *sanbenita* u crkvama. Tako obješen, s imenom onoga koji ga je nosio i s navedenom herezom, *sanbenito* je nanosio sramotu potomcima osuđenika i po nekoliko generacija.[265] Zanimljivost u vezi *sanbenita* jest njegovo čuvanje. *Sanbeniti* su pregledavani kako bi se provjerilo u kakvom su stanju. Ako bi se iznosili, postali nečitljivi od starosti ili bi kojim slučajem nestali (što se često događalo), bili bi zamijenjeni novima. U 15. i 16. stoljeću pridavala im se velika važnost jer su smatrani obrednim predmetima i kao takvi nisu smjeli iščeznuti. No, u sljedećim se stoljećima njihova vrijednost sve više umanjuje.[266]

Koliku god da je sramotu *sanbenito* predstavljao za obitelj osuđenika, ona je ipak najviše bila pogođena oduzimanjem građanskih prava. Ako bi netko u obitelji imao člana koga je osudila inkvizicija, ne bi bio u mogućnosti držati javnu službu ili se baviti određenim zanimanjima, poput liječnika, poljoprivrednika, trgovca. Osim toga, bilo bi im zabranjeno nošenje nakita i svečane

[261] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 116.-117.
[262] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 139.; E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 116.
[263] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 117.
[264] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 114.; L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxvi.
[265] W. Zirngiebl, *Peter Arbues and the Spanish Inquisition: An Historical Sketch Serving at the Same Time as an Explanation to W. V. Kaulbachs Painting "Arbues"*, Theodor Ackermann, Munich 1871., str. 8.
[266] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 165.; E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 118.

odjeće. Leposavić tu pojavu naziva *nasljednom krivicom*.[267] Uz nabrojane, težu je kaznu podrazumijevao i doživotni zatvor. U većini slučajeva osuđenici nisu proveli cijeli svoj život u zatvoru nego im je kazna skraćena, uglavnom iz financijskih razloga.[268]

4.2.7. Auto da fe

Auto da fe (čin vjere) predstavljao je poseban dan za inkviziciju. Bio je to svečan dan inkvizicije, veoma popularan u narodu. Upravo ta popularnost može prikazati kakvo je mjesto inkvizicija zauzimala u javnom mnijenju. Peters smatra kako je ovo bila najbolja i najučinkovitija prilika za potvrđivanje ortodoksije kršćanstva među Španjolcima jer je *auto da fe* osmišljen kako bi se javno demonstrirala vjera i kako bi se heretici pomirili s crkvom.[269] *Auto da fe* je predstavljao svečanost na kojoj su se javno izricale presude osuđenicima. Osim izricanja presuda, *auto da fe* sastojao se od svečane svete mise, procesije svih optuženih i njihovog javnog odricanja od krivnje te predaje onih osuđenih na smrt svjetovnim vlastima.[270] Lea tvrdi kako je *auto da fe* u početku bio jednostavan događaj, da bi se s vremenom (kada se njegovo održavanje smanjilo) pretvorio u javnu svečanost koja je osmišljena radi pokazivanja moći i vlasti inkvizicije. Cilj ove svečanosti bilo je što vjernije predočavanje sudnjeg dana.[271] Ovakva je svečanost bila specifičnost Španjolske inkvizicije. Dedieu uspoređuje *auto da fe* u Španjolskoj i Rimskoj inkviziciji te zaključuje kako Rimska inkvizicija nije pridavala veliku pozornost ovoj svečanosti te da negdje čak nije bila ni dopuštena.[272]

Postojale su dvije vrste *auto da fea, auto particular* ili *autillo* i *auto general*. *Auto particular* održavao se nekoliko puta godišnje u određenom razdoblju, u dane koje je odredio sam inkvizitor. Ova je svečanost bila jednostavna i nije bila popraćena velikim pripremama i sjajem. Održavala se u nekoj crkvi ili u prostorijama inkvizicije te joj je svatko mogao prisustvovati, iako nije bila suviše javna svečanost. *Auto particular* bio je organiziran kada se, zbog malog broja osuđenika i njihovih lakših krivnji, financijski ne bi isplatilo održati *auto general*.[273]

[267] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 115.
[268] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 151.
[269] E. Peters, *Inquisition*, str. 94.
[270] M. Hesemann, *Legende, mitovi, laži: razotkrivanje zabluda o povijesti Crkve*, str. 195.
[271] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 209.
[272] Jean-Pierre Dedieu, „The Spanish inquisition. Current research in perspective“, str. 8. (https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00444400/document, 3. svibnja 2015.)
[273] J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 107.; E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 127.

S druge strane, *auto general* predstavljao je pravu svečanost i ono što se podrazumijeva pod činom vjere. Održavan je mnogo rjeđe nego *auto particular*, jednom godišnje u svakom od gradova u kojima je uspostavljen inkvizicijski sud. Za taj je dan određena nedjelja ili neki veliki vjerski praznik kako bi se time dodatno naznačila priroda same svečanosti. Osim vjerskih dana, *auto da fe* ponekad se održavao prigodom značajnih događaja, poput dolaska novog vladara na prijestolje te vjenčanja ili rođenja djeteta iz vladareve obitelji.[274]

Kada bi postojao dovoljan broj slučajeva za osudu, inkvizicijski bi sud o tome obavijestio *Supremu* koja je potom donijela odluku o održavanju *auto da fea*. Obično bi se odredio neki dan unutar mjesec dana, kako bi se imalo dovoljno vremena za obavljanje svih potrebnih priprema.[275] Povorka članova inkvizicije, predvođena zastavom i praćena glazbom, prolazila bi ulicama grada i na glavnom trgu objavila proglas o održavanju *auto da fea*, pozivajući sve da prisustvuju ovom velikom događaju.[276] Potom se krenulo s pripremama, svatko je imao svoj zadatak. Mislilo se na svaki detalj kako bi ovaj događaj bio što svečaniji i veličanstveniji. Lucka opisuje kako su se izrađivali „visoki šeširi (*corozas*) u obliku cilindra, s paklenim plamenovima za heretike, a bez paklenih plamenova za bigamiste, čarobnjake i krivokletnike, *sanbeniti* za heretike i ponovno izmirene, užad i zeleni križ kao i za one, koji su bili osuđeni na lomaču, žute voštane svijeće za pokajnike, snopovi vrbova pruća za ceremoniju izmirenja; izrađivali su se portreti odsutnih i osuđenih mrtvaca, svi u *sanbenitu* i *corozi* i s imenom osuđenih, kao i crni sanduci za iskopane kosti.“[277] Osim toga, Lea navodi kako se grimiznim baršunom i zlatnim resama ukrašavala škrinja u kojoj su se nosili dokumenti presuda te kako su i brava i ključ škrinje morali biti pozlaćeni. Župna je crkva bila zadužena za pjevače te je osiguravala tepihe, zavjese i ostale ukrase za pozornice koje su bile podignute nasred glavnog trga.[278] Osim pozornice na kojoj je trebao biti održan *auto da fe*, podignuta je još jedna pozornica njoj nasuprot, namijenjena inkvizitorima i svim crkvenim predstavnicima, plemstvu i kraljevskoj obitelji. Osim podignute pozornice, i okolne su kuće i prozori bili ispunjeni uglednim osobama grada, čije je mjesto pri ovom događaju ovisilo o njihovom statusu i ugledu.[279] Ispod pozornice bile su pripremljene prostorije u kojima su se

[274] J. Gordon, *The Spanish inquisition: Its Heroes and Martyrs*, str. 13.; J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 107.
[275] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 214.
[276] J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 107.
[277] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 122.
[278] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 215.-216.
[279] J. Gordon, *The Spanish inquisition: Its Heroes and Martyrs*, str. 14.; E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 122.

službenici inkvizicije, crkveni dužnosnici i ostali uglednici mogli spustiti kako bi se okrijepili i gdje bi im bila ponuđena osvježavajuća pića.[280]

Dan prije održavanja *auto da fea*, iz zgrade inkvizicije izašla bi povorka sa službenicima inkvizicije koja je prošla ulicama i objavila naredbu da nitko od toga trena do kraja *auto da fea* ne smije nositi oružje, pod kaznom gubitka istoga i izopćenja. Također, objavili su zabranu prometa u onim ulicama kojima je trebala proći svečana procesija.[281] Tijekom tih dana inkvizicija je imala potpunu ovlast nad cijelim gradom te su se svi morali podvrgnuti njenim naredbama. Svi redovnici, *familijari*, bilježnici i ostali službenici inkvizicije bili su pozvani na prisustvovanje procesiji zelenog križa koja je bila predviđena za večernje sate. Na početku procesije nalazili su se *familijari* noseći zastavu inkvizicije prikazujući zeleni križ na crnoj podlozi kako izlazi iz jedne krune pored koje se, s jedne strane, nalazi mač i maslinova grančica, a s druge strane grb svetoga Petra. Ti su simboli predstavljali pomirenje i ponuđenu smrt. Potom bi slijedili bijeli križ vjerskih redova, križ župne crkve praćen njenim svećenicima te zeleni križ prekriven crnim velom koji je nosio starješina dominikanskog reda. U procesiji su potom slijedili svi redovnici toga grada i okolice, službenici i savjetnici inkvizicije, noseći zapaljene voštane svijeće. Slijedio ih je zbor, pjevajući himne i psalme.[282]

Procesija bi u takvom sastavu prolazila određenim ulicama i stigla do trga. Na pozornici na trgu nalazio se oltar osvijetljen svijećama na koji je postavljen zeleni križ s kojega je skinut veo, dok se bijeli križ nosio pred lomaču koja je odvojena od prostora namijenjenog za *auto da fe*. Time je procesija bila završena. Dominikanci su ostali tijekom noći čuvati zeleni križ, dok su vojnici čuvali bijeli križ.[283] Nakon što je procesija završena, započele su završne pripreme u zgradi inkvizicije. Osuđenicima su obrijane brade i kosa, kako bi se dobio prikaz golotinje i poniznosti, te su ih dva redovnika ostala tijekom noći čuvati ako bi se još poneki od njih želio pokajati prije iznošenja presude, posebno oni koji su se odbijali pomiriti s crkvom.[284]

U zoru samog dana *auto da fea*, održana je misa na oltaru zelenog križa te u prostoriji za saslušanje. Nakon posluženog doručka svima koji su trebali prisustvovati *auto da feu*, osuđenici su bili

[280] W. Zirngiebl, *Peter Arbues and the Spanish Inquisition: An Historical Sketch Serving at the Same Time as an Explanation to W. V. Kaulbachs Painting "Arbues"*, str. 34.; H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str.217.
[281] W. H. Rule, *History of the Inquisition: in every country where its tribunals have been established, from the twelfth century to the present time*, str. 147.-148.
[282] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 122.-123.; W. H. Rule, *History of the Inquisition: in every country where its tribunals have been established, from the twelfth century to the present time*, str. 148.
[283] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 216.
[284] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 123.; W. H. Rule, *History of the Inquisition: in every country where its tribunals have been established, from the twelfth century to the present time*, str. 147.

odjeveni u *sanbenito* točno određen za njih te, prema težini krivnje, poredani za glavnu procesiju.[285] Već za ranoga jutra, oglasila su se zvona crkava. Budući da je sve bilo spremno, procesija je mogla krenuti iz zgrade inkvizicije prema glavnom trgu. Na početku procesije stajali su vojnici nakon kojih je slijedio križ župne crkve uvijen u crno. Potom su slijedili dominikanci praćeni zborom koji je pjevao litanije. Iza njih su bili osuđenici raznih vrsta, odjeveni u *sanbenite* i s visokim kapama (*corozas*) na kojima je bio prikazan njihov grijeh te oslikane plamenovima.[286] Svaki od osuđenika u rukama je nosio upaljenu tanku voštanu svijeću. Prvi među njima bili su oni osuđeni na lakše kazne, zatim oni osuđeni na bičevanje, zatvor i službu na galijama te osuđeni na smrt uz milost gušenja prije paljenja vatre. Posljednji među osuđenicima slijedili su oni osuđeni na lomaču, u pratnji dva *familijara* sa svake strane te dva redovnika. Ovi su osuđenici nosili *sanbenito* oslikan plamenovima koji se uzdižu te su pojedincima bila začepljena usta kako ne bi govorili ono što se nije smjelo čuti.[287] Nakon živih osuđenika, službenici inkvizicije nosili bi lutke od slame koje su predstavljale one osuđene na smrt u odsutnosti te slike s imenima i škrinje s kostima onih koji su posthumno osuđeni. Potom bi slijedili *familijari* noseći zastavu inkvizicije, dok bi se na kraju cijele procesije nalazio inkvizitor.[288]

Nakon dolaska procesije na glavni trg, svi bi zauzeli svoja mjesta nakon čega bi svećenik održao propovijed. Potom bi tajnik pristupio jednoj od propovjedaonica i pročitao uobičajenu zakletvu kojom su se svi prisutni trebali podvrgnuti, zaklinjući se da će biti poslušni inkviziciji i činiti sve kako bi ispunili glavni cilj – progon heretika. Kasnije se uveo običaj prema kojemu bi, ako je ovom događaju prisustvovao kralj, najstariji inkvizitor prišao njegovom mjestu te od njega također zahtijevao istu zakletvu, kojom bi se obvezao da će u svemu pomagati inkviziciji i štititi vjeru.[289] Potom bi s druge propovjedaonice tajnik naglas pročitao popis osuđenika, objavljujući njihove prekršaje te određene im presude. Budući da se presude nisu smjele prekidati, ponekad je njihovo čitanje potrajalo do navečer i bilo nastavljeno idućeg dana.[290] Započinjalo se s onima koji su bili osuđeni zbog lakših prekršaja i završilo s onima koji su osuđeni na lomaču. Svaki je osuđenik svoju presudu odslušao na koljenima, u posebnom kavezu, nakon čega bi se vratio na svoje mjesto. Potom bi inkvizitor proglasio odrješenje onima koji su se javno odrekli pod prisegom i bili pomireni sa crkvom, nakon čega bi oni bili odvedeni u zgradu inkvizicije. Oni osuđeni na smrt

[285] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 217.
[286] J. Gordon, *The Spanish inquisition: Its Heroes and Martyrs*, str. 14.
[287] J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution,* str. 109.-110.
[288] P. S. Leposavić, *Inkvizicije*, str. 122.; E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str.124.
[289] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 218.
[290] J. Gordon, *The Spanish inquisition: Its Heroes and Martyrs*, str. 17.; E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 126.

predani su svjetovnoj vlasti te su do mjesta spaljivanja (*quemadero*) bili praćeni vojnicima koji su ih štitili od svjetine.[291]

Auto da fe, znači, nije predstavljao javno spaljivanje heretika, kako se ponekad pretpostavlja. Spaljivanja nisu bila dio svečanosti i nisu bila vođena od inkvizitora, nego su bila provođena od svjetovne vlasti. Međutim, bilo je potrebno da spaljivanju prisustvuje barem tajnik inkvizicije kako bi pazio da je sve izvršeno po pravilima.[292] Nakon što bi vatra gorila dugo u noć i nakon što bi se kosti pretvorile u pepeo, pepeo bi bio razbacan preko nekog polja kako se osuđenicima ne bi znao grob.[293] Svečanost *auto da fea* završavala je uklanjanjem crnog vela s križa te vraćanjem zelenog križa u zgradu inkvizicije. Sljedećeg bi dana ponovno bile pročitane presude lakih i težih kazni. One su odmah bile izvršavane, poput bičevanja ili određivanja duljine službe na galijama te premještanja u zatvor.[294]

4.3. Broj žrtava Španjolske inkvizicije

Španjolska je inkvizicija, prema Ortizovim riječima, smatrana svemoćnom i okrutnom institucijom koja je naglašavala svoju ulogu u nasilnom prelasku na kršćanstvo, progonu i smaknuću navodnih heretika. Pozornijom analizom zapisa inkvizicijskih postupaka dolazi se do podatka kako Španjolska inkvizicija nije bila okrutnija od ostalih sudova tadašnje Europe. Ostali su sudovi koristili iste, slične, a možda čak i surovije metode prilikom inkvizicijskog postupka, uključujući postupke mučenja i osude na lomaču.[295] Za Španjolsku se inkviziciju veže pojam *crna legenda*. Ovaj je pojam nastao početkom 20. stoljeća. Rowlings daje podrijetlo nastanka ovoga pojma te navodi kako taj pojam objašnjava stav europskih zemalja sa sjevera u drugoj polovici 16. stoljeća, koje su se protivile stanju u Španjolskoj. Španjolska je, prema tome, bila simbol represije, vjerske i političke diskriminacije te intelektualnog i umjetničkog nazadovanja.[296]

Vidal-Robert tvrdi kako je vjerski progon osoba od strane inkvizicije bio osobito značajan tijekom početnih desetljeća inkvizicije, te donosi podatke kako u broju osoba osuđenih na smrt nema posebne razlike u usporedbi s ostalim sudovima toga vremena. Razlika je jedino u njihovom

[291] J. A. Llorente, L. Gallois, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, str. 111.
[292] D. G. M. Jackson, „The Inquisition And Early Protestantism In Spain“ (http://www.catholicpamphlets.net/pamphlets/The%20Inquisition%20and%20Early%20Protestantism%20in%20Spain.pdf, 2. svibnja 2015.) ;
[293] E. Lucka, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, str. 121.
[294] H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, str. 219.
[295] Drek Ortiz, „Ruthless Oppressors? Unraveling the Myth About the Spanish Inquisition“, (http://digitalcommons.unf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1065&context=ojii_volumes, 30. travnja 2015.)
[296] H. Rowlings, *The Spanish Inquisition*, str. 4.-5.

trajanju, budući da je Španjolska inkvizicija bila najaktivnija u svome djelovanju i postojanju.[297] Lu Homza tvrdi kako je razdoblje najoštrijih progona inkvizicije bilo razdoblje od njenog uvođenja, 1478. godine, sve do 1600. godine.[298] Teško je odrediti točan broj svih žrtava Španjolske inkvizicije, među koje se ubrajaju svi oni koji su umrli od teških i nehigijenskih uvjeta u zatočeništvu, oni koji su osuđeni na razne lake i teške kazne te oni koji su bili osuđeni na smrt na lomači. Jordan tvrdi kako su brojke zasigurno pretjerane u političke svrhe. S druge strane, zapisi vođeni od inkvizicijskih bilježnika spominju umjerenije brojke.[299] Hesemann navodi kako je do 17. stoljeća inkvizicija obradila oko 45 000 procesa te da su u početku većinu osuđenih čini *conversosi* i *moriscosi,* a kasnije protestanti. Navodi kako je, od svih slučajeva, samo oko 800 slučajeva (1,8%) završeno smrtnom presudom tako da su osobe smaknute osobno, dok su u nešto manje slučajeva osobe smaknute *u kostima* i *u liku*.[300]

[297] Jordi Vidal-Robert, „An Economic Analysis of the Spanish Inquisition's Motivations and Consequences", str. 5. (https://www.business.unsw.edu.au/About-Site/Schools-Site/Economics-Site/Documents/J.%20Vidal-Robert%20-%20An%20Economic%20Analysis%20of%20the%20Spanish%20Inquisition%E2%80%99s%20Motivations%20and%20Consequences.pdf, 4. svibnja 2015.)
[298] L. A. Homza, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, str. xxxvi.
[299] M. Jordan,, *U ime Božje: nasilje i razaranje u svjetskim religijama*, str. 201.-202.
[300] M. Hesemann, *Legende, mitovi, laži: razotkrivanje zabluda o povijesti Crkve*, str. 195.

5. ZAKLJUČAK

Španjolska je inkvizicija bila državna institucija osnovana od strane španjolskih vladara, Ferdinanda Aragonskog i Izabele Kastiljske. Bila je veoma dugog trajanja, od 1478. godine pa sve do 1834. godine. Službeni je razlog njenog uvođenja želja za jedinstvom vjere i progonom onih koji štete vjeri, ali ipak nije isključena mogućnost postojanja još ponekog razloga, poput želje za bogatstvom osuđenih. Uz ove razloge, stvarni se razlog zapravo krije u ideji stvaranja moderne španjolske države, karakteristične za početak ranog novog vijeka. Budući da su Ferdinand i Izabela željeli od tadašnje Španjolske stvoriti jedinstvenu državu, bilo je potrebno osigurati homogenost naroda koja se očitovala u jedinstvenosti vjere. Španjolska je inkvizicija, zapravo, poslužila kao sredstvo osiguravanja homogenosti i jedinstva, proganjajući one koji bi narušavali tu zamisao.

Organizacijska struktura Španjolske inkvizicije bila je veoma dobro uspostavljena i uglavnom je ostala nepromijenjena tijekom vremena. Što se tiče žrtava Španjolske inkvizicije, ona je prvotno bila usmjerena protiv preobraćenih Židova, *conversosa*. Postupno se struktura heretika mijenjala te inkvizicija u 16. stoljeću počinje proganjati preobraćene muslimane (*moriscose*) i protestante. Proganjani su i oni koji su počinili prekršaj protiv vjere, poput bogohulnika, preljubnika i svih ostalih koji su na bilo koji način uvrijedili prevladavajuću vjeru. Kako se mijenjala struktura heretika, mijenjala se i jačina progona, smanjujući se u kasnijim stoljećima. Također, na temelju podataka novijih istraživanja tvrdi se kako je broj žrtava Španjolske inkvizicije zapravo puno manji od onog broja koji navode stariji istraživači.

Španjolska inkvizicija slovi za jednu od najokrutnijih institucija u povijesti. Ona je uistinu bila okrutna institucija koja se koristila raznim sredstvima kako bi postigla svoj cilj. Iako su bila propisana stroga pravila, zloupotrebe nisu bile rijetkost pa su i te zloupotrebe jedan od razloga njenom lošem glasu. Unatoč tome, treba naglasiti kako su i ostale institucije i sudovi toga doba koristili iste, ako ne i okrutnije metode te nema razloga označavati Španjolsku inkviziciju kao najokrutniju. Glavni razlog ozloglašenosti Španjolske inkvizicije jest njena politika koja je nalagala kako se sve aktivnosti inkvizicije moraju događati u najstrožoj tajnosti. Upravo je ta tajnovitost pružila priliku da mašta i kreativnost naroda učine svoje te su protivnici inkvizicije, države i crkve mogli širiti razne glasine o njoj i njenim djelatnostima. Osim tajnovitosti, lošem glasu inkvizicije pridonijele su učinkovitost i stroga organiziranost njene djelatnosti te detaljno propisana pravila inkvizicijskog postupka. Nadalje, karakteristično obilježje Španjolske inkvizicije bio je i postupak denuncijacije. Tim se postupkom u osobama stvarao strah i nepovjerenje prema njihovoj okolini.

Uvođenje Španjolske inkvizicije imalo je značajne posljedice za španjolsko društvo. Progonom Židova i muslimana Španjolska je izgubila brojno stanovništvo, zabilježivši tako veliki demografski pad. Osim što je njihov progon predstavljao smanjenje populacije, predstavljao je i smanjenje društvenog, kulturnog i intelektualnog razvoja. Naime, Židovi i muslimani, sa svojom materijalnom i duhovnom kulturom, uvelike su doprinijeli razvoju španjolske kulture. Nakon što su morali prisilno otići, svojim su vrijednostima i sposobnostima doprinosili onim narodima koji su ih primili na svoje područje. Budući da je Španjolska inkvizicija *progonila* i razne knjige čiji je sadržaj smatrala štetnim, Španjolska je ostala bez potencijalno naprednih ideja koje su mogle proširiti i razvijati način razmišljanja ljudi toga vremena. Nadalje, u Španjolskoj je prevladala doktrina čistoće krvi koja je utjecala na društveni položaj svakoga Španjolca koji je među svojim precima imao Židove. Razvija se genealogija i istraživanje obiteljskog stabla kako bi se mogla dokazati čistoća krvi. Onaj čija krv nije bila čista, nije mogao obavljati neke određene djelatnosti i njegov položaj u društvu bio je narušen. Uvođenje Španjolske inkvizicije utjecalo je i na stav ostalih europskih država prema prilikama u Španjolskoj, ali i prema samoj Španjolskoj. Većina je europskih država, posebno one na sjeveru, na Španjolsku gledala s negodovanjem i osudom. Time je Španjolska postala sinonim za netolerantnost i diskriminaciju. Osim toga, i crkva je došla na loš glas. Smatralo se kako je crkva ta koja progoni Židove, muslimane, protestante i ostale heretike. No, zapravo je činjenica da je crkva imala poprilično neznatnu ulogu u djelatnostima Španjolske inkvizicije. Iako je ova institucija progonila one koji su, stvarno ili navodno, djelovali protivno prevladavajućoj vjeri, Španjolska inkvizicija nije bila vjerska institucija. Ona je bila sredstvo državne vlasti koja je služila kontroli stanovništva i državnim interesima.

Španjolsku se inkviziciju ne može prosuđivati s današnjeg stajališta, potrebno je ući u svijest ljudi 15. i 16. stoljeća. Tada je bilo opravdano progoniti one koji nisu bili pripadnici vladajuće vjere ili su činili nešto protivno njenim odredbama te progoniti one koji su imali drugačiji stav od prevladavajućeg. Ono što je čovjeku današnjice nepojmljivo, čovjeku kasnog srednjeg i ranog novog vijeka bilo je sasvim prihvatljivo, pa je čak bilo potpuno razumljivo i prihvaćeno uvođenje institucije poput Španjolske inkvizicije.

6. POPIS LITERATURE

1. Baigent, Michael, Leigh, Richard, *Inkvizicija*, Stari Grad, Zagreb 2002.

2. Bonora, Elena „Protestantska reformacija“, *Povijest 8 – Humanizam i renesansa, doba otkrića*, Jutarnji list, Europapress holding, Zagreb 2008., str. 572. – 623.

3. Cardini, Franco, *Europa i islam*, Sandorf: Hasanbegović, Zagreb 2009.

4. Gaeta, Franco, „Sumrak srednjega vijeka“, *Povijest 7 - Razvijeni srednji vijek*, Jutarnji list, Europapress holding, Zagreb 2008., str. 482. – 599.

5. Gaeta, Franco „Karlo V. i propast imperijalnog modela“, *Povijest 8 – Humanizam i renesansa, doba otkrića,* Jutarnji list, Europapress holding, Zagreb 2008., str. 484. – 527.

6. Goldstein, Ivo, Grgin, Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Novi Liber, Zagreb 2006.

7. Gordon, Janet, *The Spanish inquisition: Its Heroes and Martyrs*, William P. Nimmo, Edinburgh 1870.

8. Hesemann, Michael, *Legende, mitovi, laži: razotkrivanje zabluda o povijesti Crkve*, Verbum, Split 2010.

9. Homza, Lu Ann, *The Spanish Inquisition, 1478-1614*, Hackett Publishing, Indianapolis 2006.

10. Johnson, Paul, *Renesansa: kratka povijest*, Alfa, Zagreb 2008.

11. Jordan, Michael, *U ime Božje: nasilje i razaranje u svjetskim religijama*, Naklada Ljevak, Zagreb 2008.

12. Lea, Henry Charles, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 1, MacMillan, Philadelphia 1906.-1907.

13. Lea, Henry Charles, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 2, MacMillan, Philadelphia 1906.-1907.

14. Lea, Henry Charles, *A History of the Inquisition of Spain*, vol. 3, MacMillan, Philadelphia 1906.-1907.

15. Leposavić, Petar S., *Inkvizicije*, IGAM, Beograd 2006.

16. Llorente, Juan Antonio, Gallois, Léonard, *History of the Spanish Inquisition: Abridged from the Original Work of M. Llorente, Late Secretary of that Institution*, G. C. Morgan, John P. Haven, and Gray and Bunce, New York 1826.

17. Longhurst, John Edward, *The Age of Torquemada*, Coronado Press, Lawrence, Kansas 1964.

18. Lucka, Emil, *Torquemada i inkvizicija u Španjolskoj*, Novo pokoljenje, Zagreb 1951.

19. Monter, William E., *Frontiers of Heresy:The Spanish Inquisition from the Basque Lands to Sicily*, Cambridge University Press, Cambridge 2003.

20. Nykanen, Lori, *Queen Isabella and the Spanish inquisition; 1478-1505*, University of Central Florida, Florida 2014.

21. Papagno, Giuseppe, „Velika geografska otkrića“, *Povijest 8- Humanizam i renesansa, doba otkrića*, Jutarnji list, Zagreb, 2008., str. 189.-243.

22. Payne, Stalney G., *Spanish Catholicism: An Historical Overview*, University of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin 1984.

23. Pederin, Ivan „Židovsko pitanje u srednjoj Europi i Hrvatskoj u XIX. st.“, *Croatica Christiana Periodica*, vol. 28, br. 53, Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb 2004., str. 125. – 147.

24. Pérez, Joseph, *The Spanish Inquisition*, Profile Books LTD, London 2006.

25. Peters, Edward, *Inquisition*, University of California Press, Berkeley i Los Angeles, Kalifornija 1989.

26. Pirenne, Henri, *Povijest Europe: od seobe naroda do 16. stoljeća*, Marjan tisak, Split 2005.

27. Roberts, John Morris, *Povijest Europe*, AGM, Zagreb 2002.

28. Roth, Norman, *Conversos, Inquisition, and the Expulsion of the Jews from Spain*, University of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin 2002.

29. Rowlings, Helen, *The Spanish Inquisition*, Blackwell Publishing, Malden (Sjedinjene Američke Države), Oxford (Ujedinjeno Kraljevstvo), Carlton, Victoria (Australija) 2006.

30. Rule, William Harris, *History of the Inquisition: in every country where its tribunals have been established, from the twelfth century to the present time*, Wesleyan Conference Office, London 1868.

31. Rush, Timothy, „Torquemada, the Inquisition, And the Expulsion of the Jews“, EIR Strategic Studies, vol. 2, br. 13, Routledge, London 2005., str. 58. – 80.

32. Sabatini, Rafael, *Torquemada and the Spanish inquisition: A History*, Stanley Paul & Co., London 1913.

33. Seneca, Federico, „Italija u doba Karla V.“, *Povijest 8 – Humanizam i renesansa, doba otkrića,* Jutarnji list, Europapress holding, Zagreb 2008., str. 439. – 483.

34. Šanjek, Franjo, „Inkvizicija“, *Croatica Christiana Periodica*, vol. 24, br. 46, Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb 2000., str. 221. – 242.

35. Tomić, Draženko, *Inkvizicija: nastanak, razvoj i povijesno značenje*, Teovizija, Zagreb 2004.

36. Van Limborch, Philippus, *The History of the Inquisition: As it Has Subsisted in France, Italy, Spain, Portugal, Venice, Sicily, Sardinia, Milan, Poland, Flanders, &c. &c. : with a Particular Description of Its Secret Prisons, Modes of Torture, Style of Accusation, Trial, &c. &c*, Simpkin and Marshall, London 1816.

37. Walsh, William Thomas, *Queen Isabella of Spain*, Sheed & Ward, London 1930.

38. Zirngiebl, W., *Peter Arbues and the Spanish Inquisition: An Historical Sketch Serving at the Same Time as an Explanation to W. V. Kaulbachs Painting "Arbues"*, Theodor Ackermann, Munich 1871.

IZVORI S INTERNETA:

39. Dedieu, Jean-Pierre, „The Spanish inquisition. Current research in perspective" (https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00444400/document, 3. svibnja 2015.)

40. Hocken, Peter, *The Marranos: A History in Need of Healing*, (http://www.stucom.nl/document/0253uk.pdf, 4. svibnja 2015.)

41. Jackson, Denys Gabriel Maurice, „The Inquisition And Early Protestantism In Spain" (http://www.catholicpamphlets.net/pamphlets/The%20Inquisition%20and%20Early%20Protestantism%20in%20Spain.pdf, 2. svibnja 2015.)

42. Lipsitt, Amanda, „The Secret Society: Descendants of Crypto-Jews in the San Antonio Area"(http://texasurj.com/archives/2007.pdf, 16. svibnja 2015.)

43. Madden, Thomas, „The Truth About the Spanish Inquisition" (http://www.catholiceducation.org/en/controversy/the-inquisition/the-truth-about-the-spanish-inquisition.html, 1. svibnja 2015.)

44. Ortiz, Drek, „Ruthless Oppressors? Unraveling the Myth About the Spanish Inquisition", (http://digitalcommons.unf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1065&context=ojii_volumes, 30. travnja 2015.)

45. Vidal-Robert, Jordi, „An Economic Analysis of the Spanish Inquisition's Motivations and Consequences" (https://www.business.unsw.edu.au/About-Site/Schools-Site/Economics-Site/Documents/J.%20Vidal-Robert%20-%20An%20Economic%20Analysis%20of%20the%20Spanish%20Inquisition%E2%80%99s%20Motivations%20and%20Consequences.pdf, 4. svibnja 2015.)

46. Vidal-Robert, Jordi, „War and Inquisition: Social control in the Spanish Empire" (http://www.ub.edu/histeco/iberometrics/pdf/Vidal.pdf, 2. svibnja 2015.)

47. http://arheon.org/tomade-torquemada-veliki-inkvizitor/(6. travnja 2015.)

48. http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27486 (13. srpnja 2015.)

49. http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search_by_id&id=e19hUBA%3D (3. kolovoza 2015.)